

VYSOKÁ ŠKOLA POLYTECHNICKÁ JIHLAVA

Katedra cestovního ruchu

**Cestovní ruch na Vysočině od konce první
světové války do roku 1989**

bakalářská práce

Autor práce: Eliška Rutschová

Vedoucí práce: RNDr. PaedDr. Jaromír Rux, CSc.

Jihlava 2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor práce:	Eliška Rutschová
Studijní program:	Ekonomika a management
Obor:	Cestovní ruch
Název práce:	Cestovní ruch na Vysočině od konce 1. světové války do roku 1989
Cíl práce:	Cílem práce je na základě studia odborné literatury, archivních materiálů a rozhovorů s pamětníky, zpracovat dějiny CR tohoto období

RNDr. PaedDr. Jaromír Rux, CSc.
vedoucí bakalářské práce

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.
vedoucí katedry
Katedra cestovního ruchu

Abstrakt

Cestovní ruch prošel v období po první světové válce velkými změnami. Každá část naší země měla své tempo růstu, pozitiva a negativa. Vysočina, jako více průmyslově zaměřená oblast, byla vždy ve vývoji cestovního ruchu o krok zpět. Každý pokus o rozvoj některých spolků a organizací byl více či méně umírněn politickou situací. Počáteční neúspěchy však obyvatelé Vysočiny neodradily. Její atraktivnost postupně stoupala. Podniky umožňovaly větší či menší měrou svým zaměstnancům cestovat jak v rámci domácího cestovního ruchu, tak i do povoleného zahraničí. Zlepšovala se infrastruktura, služby a veškeré zázemí pro cestování. Cesta nebyla vždy jednoduchá, ale v současné době je Vysočina atraktivní oblastí, obzvláště v přírodních památkách.

Klíčová slova

Cestovní ruch, historie, válka, komunismus, náboženství

Abstract

Tourism underwent major changes in the period after the First World War. Each part of our country had its own growth rate, positives and negatives. Vysočina, as a more industrially oriented area, has always been one step back in the development of tourism. Every attempt to develop some associations and organizations was more or less tempered by the political situation. However, the initial failures did not discourage the inhabitants of Vysočina. Its attractiveness gradually increased. The companies enabled their employees to travel, to a greater or lesser extent, both within the framework of domestic tourism and abroad. Infrastructure, services and all facilities for travel improved. The journey has not always been easy, but today Vysočina is an attractive area, especially in natural monuments.

Key words

Tourism, history, war, communism, religion

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je původní a zpracoval/a jsem ji samostatně. Prohlašuji, že citace použitých pramenů je úplná, že jsem v práci neporušil/a autorská práva (ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, v platném znění, dále též „AZ“).

Souhlasím s umístěním bakalářské práce v knihovně VŠPJ a s jejím užitím k výuce nebo k vlastní vnitřní potřebě VŠPJ.

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou mé bakalářskou práci se plně vztahuje **AZ**, zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že VŠPJ má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že **s o u h l a s í m** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědom/a toho, že užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠPJ, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených vysokou školou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše), z výdělku dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence.

V Jihlavě dne 15. dubna 2021

.....
Podpis studenta/ky

Poděkování

Ráda bych tímto chtěla poděkovat své rodině a hlavně dětem, které mi dali prostor a možnost práci napsat, dále svému vedoucímu bakalářské práce panu RNDr. PaedDr. Jaromíru Ruxovi, CSc. za motivaci, podporu a rady při hledání cesty, jak téma zpracovat. Můj dík, patří rodičům, kteří mi jako pamětníci pomohli nejen slovy, ale také dochovanými dokumenty. Všem sousedům a známým, kteří prošli své knihovny a zapůjčili mi knihy a materiály. Velmi děkuji všem vyučujícím za podporu a motivaci po celou dobu studia.

Obsah

Úvod.....	11
Motivace	12
Cíl práce	12
1 Teoretická část	13
1.1 Cestovní ruch	13
1.2 Vymezení pojmů cestovního ruchu.....	14
1.3 Klasifikace cestovního ruchu	15
1.4 Formy cestovního ruchu.....	15
1.5 Druhy cestovního ruchu	16
1.6 Definice pro účastníky v cestovním ruchu.....	18
1.7 Klasifikace destinací cestovního ruchu	19
1.8 Moje úvaha o cestovním ruchu	20
1.9 Historie a vývoj dopravy	22
1.10 Historie ubytování	25
1.11 Móda, trendy a životní styl.....	26
2 Praktická část	28
2.1 Vysočina.....	28
2.2 Geografické a historické zhodnocení oblasti	29
2.2.1 Českomoravská vrchovina	29
2.2.2 Vodstvo.....	30
2.3 Města Vysočiny a jejich historie	31
2.4 Jihlava	31
2.5 Polná.....	34
2.6 Telč.....	35
2.7 První světová válka	36
2.8 Cestovní ruch v meziválečném období	37
2.9 Tělocvičné jednoty Sokol.....	37
2.10 Lázeňství na Vysočině po roce 1918 do druhé světové války.....	38
2.11 Církevní poutě	40
2.11.1 Pout' v Polné	40
2.11.2 Velehrad.....	40
2.11.3 Křemešník.....	41
2.12 Výjezdový cestovní ruch v meziválečném období.....	42
2.12.1 Čedok	42
2.13 Turistika a tramping v meziválečném období	43

2.13.1	Tramping.....	43
2.13.2	Turismus v meziválečném období	44
2.14	Móda a film v meziválečném období	45
2.15	Druhá světová válka	46
2.16	Jihlava po podepsání Mnichovské dohody	47
2.17	Umění, kultura, cestování, jako prostředek pro udržení naděje	47
2.18	Možnost cestování a volný pohyb osob od konce 19. století do roku 1989.	48
2.18.1	Omezování volného pohybu osob.....	48
2.18.2	Devizové hospodářství.....	49
2.19	Důležité politické organizace umožňující cestování po roce 1945	51
2.20	ROH – Revoluční odborové hnutí.....	52
2.21	SSM – Socialistický svaz mládeže	53
2.22	Cestování po druhé světové válce do převratu	53
2.23	Turistika a výlety na Vysočině	54
2.24	Kempování a trempování	55
2.25	Cestování s SSM a ROH	56
2.26	Děti a cestování	57
2.26.1	Dětské tábory	57
2.26.2	Výlety pro děti pod záštitou podniků.....	58
2.27	Podnikové chaty	60
2.28	Zájezd do Ázerbájdžánu	61
2.29	Jihlava a Praha v datech	64
2.30	Návrhy a zhodnocení možností do budoucna, UNESCO.....	65
	Závěr	67
3	Bibliografie	68
4	Internetové zdroje	70

Seznam obrázků

Obrázek 1 Přehled trolejbusových tratí a data jejich uvedení do provozu (vlastní zpracování).....	23
Obrázek 2 Papuánská žena (Pesté květy, 1928)	27
Obrázek 3 Mapa Kraje Vysočina (Vysočina, 2013)	28
Obrázek 4 Okresy Kraje Vysočina k r. 2019 (vlastní zpracování)	28
Obrázek 5 Geomorfologické oblasti Českomoravské vrchoviny (Bukáček, 2011).....	30
Obrázek 6 Vodstvo Kraje Vysočina (Bukáček, 2011).....	31
Obrázek 7 Vysočina-obce s rozšířenou působností (WANET, 2021)(vlastní zpracování)	31
Obrázek 8 Znak města Jihlavy (Vysočina, 2013)	34
Obrázek 9 Znak města Polná (Prchal, 2011)	35
Obrázek 10 Erb města Telč (ČR, 2001).....	35
Obrázek 11 Sokolský znak (Česká obec sokolská, 2017)	38
Obrázek 12 Říční lázně Polanka (Národní, 2021)	39
Obrázek 13 František Bernard Vaněk (Křemešník, 2021)	41
Obrázek 14 Logo Čedoku (Čedok, 2021).....	43
Obrázek 15 Odznak mladý turista ČSR (vlastní zdroj)	44
Obrázek 16 Adina Mandlová (ČSFD, 2021)	46
Obrázek 17 Průkaz ROH (zdroj vlastní).....	53
Obrázek 18 Odznak Pionýrského tábora ROH (zdroj vlastní).....	58
Obrázek 19 Pozvánka na MDD (zdroj vlastní).....	59
Obrázek 20 Vrtná věž (zdroj vlastní).....	64

Seznam použitých zkratek

HDP Hrubý domácí produkt

CR Cestovní ruch

WTO Světová obchodní organizace

OSN Organizace spojených národů

UNSC Rada bezpečnosti OSN

ČR Česká republika

CHKO Chráněná krajinná oblast

ROH Revoluční odborové hnutí

SSM Svaz socialistické mládeže

UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Úvod

Cestovní ruch je jedním z nejvíce dynamicky se rozvíjejících odvětví. Po rozšíření pandemie COVIDU-19 v roce 2020 do celého světa, však dochází k nevyčíslitelným ztrátám. Uzavírání hranic, zákaz a obava z cestování začala postupně likvidovat nejen malé hotely, cestovní kanceláře a agentury, ale také velké dopravce. Nejvíce pandemie zasáhla leteckou dopravu. Po italské společnosti Ernest Airlines, vyhlásily úpadek i České aerolinie. Krachují hotely, restaurace, i celá střediska. Můžeme pouze doufat, že pandemie ustoupí a bude dostatek sil na obnovu. Takové nejznámější počátky cestování můžeme spojit se jménem Thomase Cooka, díky němu se dostal pojem cestního ruchu do povědomí lidí. Protože měl CR velký potenciál, došlo k rozvoji i ostatních odvětví, jako doprava, ubytování, stravování a další služby, které by mohli být na CR navázány. S průmyslovou revolucí se rozvinula především doprava, a cestování se postupně stalo běžnou součástí životů lidí. Velký útlum proběhl v období světových válek. Po uklidnění situace a nápravou škod, které válka způsobila, se mohl cestovní ruch opět rozvíjet. Obnovovali se lázně, hotely, vyvíjeli se nové technologie, způsoby zpracování surovin. Cestovní ruch se začal vyučovat i na vysokých školách. Bohužel rok 1948 byl v Československu obdobím znárodnování. Všechny podniky soukromého sektoru včetně lázní, hotelů, soukromých pojišťoven a bank postupně přešly pod státní správu. Začalo také znárodnování hradů a zámků. V roce 1950 byl rodině Borgo znárodněn hrad Kost, Lichtenštejní přišli v roce 1945 o zámek Lednice. Některé památky byly navraceny v restitucích, ale jsou stále přístupné veřejnosti. Skautské tábory vystřídaly tábory pionýrské. Můžeme s povolením cestovat do Jugoslávie, Sovětského svazu nebo do Východního Německa. Pokud máme štěstí, vyjde na nás alespoň týden dovolené na podnikové chatě, nebo získáme poukaz pro naše dítě na pionýrský tábor. Rok 1989 nám otevře hranice, a můžeme si začít plnit všechny sny které byly do té doby jenom v představách. Ale cesta, byla dlouhá.

Motivace

Historie je doklad o životě a práci našich předků. Je nutné zanechat našim dětem informace, které budou důležité pro jejich osobní rozvoj a vážily si všeho, co mají v současné době k dispozici. Protože já i moje rodiče jsme pamětníky, zůstane tato práce jakýmsi dokladem doby, ve které jsme žili. Jsem velice ráda za možnost zpracovat toto téma.

Cíl práce

Cílem práce je na základě studia odborné literatury, archivních materiálů a rozhovorů s pamětníky, zpracovat období vývoje cestovního ruchu na Vysočině, v období od 1. konce světové války do roku 1989.

1 Teoretická část

1.1 Cestovní ruch

Cestovní ruch (dále též CR) je považován za celosvětový fenomén dnešní doby, který má pozitivní dopad na rozvoj hospodářství a zaměstnanosti jednotlivých států. Je velice přínosný pro obyvatele chudších rozvojových zemí. Tyto země většinou disponují jedinečnými geografickými předpoklady, ale nemají dostatek finančních prostředků na investice. Díky zahraničním investorům jim roste HDP, zlepšuje se infrastruktura, vzdělanost, životní úroveň a snižuje se nezaměstnanost. CR kumuluje různé druhy odvětví (pohostinství, stavebnictví, doprava), které jsou nutnou součástí koloběhu při uspokojování potřeb zákazníků. Ani ekonomická a finanční krize v roce 2008 nezastavila rozvoj CR, tak jako virus COVID – 19, který díky svému rychlému rozšíření do celého světa cestování znemožnil.

Cestovní ruch byl ve své podstatě specifikován na počátku 20. století. Již v roce 1905 publikoval svoji práci o cestovním ruchu E. Guyer – Freuler. Zlomovým obdobím pro cestovní ruch se stal rok 1930. V tomto roce se začalo uvažovat o ekonomických, geografických a socioekonomických dopadech cestovního ruchu. Bylo o něm pojednáváno jako o jisté formě migrace. Toto slovo má v současné době bohužel až hanlivý význam, který je spojován s teroristickými útoky a velkým přesunem obyvatelstva do Evropy. Migrace zde byla vždy. I na našem území se během staletí vystřídalo mnoho národů, s různým vyznáním a společenskými návyky. Začátky formování CR jako teoretické disciplíny jsou pro všechny spojeny se jmény W. Hunzikera a K. Krapfa. Tito švýcarští vědci v roce 1942 pojmenovali ve své publikaci *Grundriss der Allgemeine Fremdenverkehrslehre* CR jako soubor vztahů a jevů, vyplývajících z cestování a pobytu osob na cizím místě, pokud cílem pobytu není trvalé usazení anebo vykonávání dlouhodobé nebo krátkodobé pracovní činnosti. (Gúčík, 2010) Velice důležitou myšlenkou byla také možnost vyučovat cestovní ruch na univerzitách. Protože nemůžeme mít vědní disciplínu, aniž by o ní někdo věděl, zajímal se o její podstatu a funkci. Průkopníkem byla Universita v Římě, a to již v roce 1920 zde byla zahájena výuka cestovního ruchu profesorem A. Mariottim. Ve 30. letech to byly university ve Švýcarsku a Rakousku, kde se nauka o cestovním ruchu stala součástí výuky hospodářské vědy. V Československu byl cestovní ruch etablován v druhé polovině 50.

let, a to na Vysokých školách ekonomických v Praze a Bratislavě. V 60. letech, zde vznikly samostatné katedry zásluhou G. Sládka v Praze a V. Dohnala v Bratislavě. Nutno podotknout, že již v roce 1946 upozornil A. Truska na nutnost otevření samostatné katedry na Slovensku. Musím podotknout, že já bych se asi bála jít v té době studovat CR, protože nebyl ještě mezi lidmi moc známý. Zatím mě nenapadá, co bych po vystudování mohla dělat. Recepční v hotelech, personální referentka ve Státních podnicích, která měla na starosti rekreace, které byly formou odměny za pracovní výkon. Naštěstí studuji dnes a spíše mohu uvažovat, co vlastně po studiu dělat nemohu. Cestovní ruch totiž spojuje opravdu velké množství odvětví a je oborem ekonomickým, který si pohrává s potřebami zákazníků komplexně. Po zařazení předmětu CR na vysoké školy, se na něj otevřel nový pohled a mohl být dále zkoumán, rozvíjen a popisován. Definice W. Hunzikera a K. Krapfa vymezovala CR jako pobyt. Protože je nutné vykazovat také statistické údaje pro následné vyhodnocování cestovního ruchu, zorganizovala Světová organizace cestovního ruchu (WTO) v roce 1991 konferenci v Ottawě. Statistická komise OSN (UNSC) uspořádala na základě zprávy WTO své 27. zasedání, na kterém bylo oficiálně přijato „Doporučení ke statistice cestovního ruchu“ a „Standartní mezinárodní klasifikace činností cestovního ruchu“. Klasifikace byla známá pod zkratkou SICTA (Standard International Classification of Tourism Activities). Byly vypracovány různé studie a programy, které sloužily k statistickým účelům a rozvoji cestovního ruchu v Evropské Unii. (Praha, 2021) Definice WTO cestovního ruchu zněla takto, „Z hlediska statistiky se cestovním ruchem rozumí činnost osoby, která cestuje na přechodnou dobu do místa mimo své běžné životní prostředí, přičemž hlavní účel cesty je jiný než vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.“ (Gúčik, 2010) (Linderová, 2013) Toto nové pojmenování cestovního ruchu dalo podnět k jeho rychlejšímu rozvoji. Co to znamenalo pro nás? Protože rok 1993 byl rozdělením České a Slovenské Federativní republiky na Českou a Slovenskou republiku, pokračovaly oba státy na rozvoji CR již samostatně.

1.2 Vymezení pojmů cestovního ruchu

Každý z nás používá ohledně cestovního ruchu různá slova či pojmy. Jsou to slova jako výlet, dovolená, turistika, exkurze nebo cestování. Slovům rozumíme, ale mnohdy je používáme v situacích, ve kterých by dle statických zkoumání použity být neměli. Cestovní ruch je celkově otevřený a dynamicky se vyvíjející systém. Jeho fungování stojí

jako jiná odvětví na nabídce a poptávce. Na jedné straně stojí návštěvník a na druhé straně destinace, organizace a podniky CR. Mluvíme tedy o objektu a subjektu cestovního ruchu. Přičemž subjektem je návštěvník a objektem destinace či organizace a podniky v CR. Cestovní ruch jako vědní disciplínu rozdělujeme, třídíme, posuzujeme z různých stran a hledisek. Čím více je cestovní ruch zkoumán, tím více přibývá forem, druhů, typů, a vlastně ho může rozdělovat až do těch nejmenších detailů.

1.3 Klasifikace cestovního ruchu

Klasifikací je myšleno vymezení a charakterizování jednotlivých typů cestovního ruchu. Ve vysvětlení klasifikace jsou autoři nejednotní. Problémem různých pohledů, jak CR klasifikovat jsou nejen rozdílné překlady cizích slov, ale také kritéria použita k výkladu. Jiný pohled na klasifikaci bude mít ekonom, sociolog nebo geograf. Základní klasifikací je rozdělení CR na druhy a formy. O toto rozlišení se zasloužil Paul Bernecker, který na základě motivace návštěvníků určil tyto druhy cestovního ruchu. Rekreační, kulturní, společensky motivovaný, sportovní, politicky motivovaný a ekonomicky motivovaný CR. Formy specifikoval na základě vnějších faktorů a vlivů na původ návštěvníků, jejich platební možnosti, způsobu financování, délky pobytu, počtu návštěvníků, podle ročního období, druhu použitých dopravních prostředků, podle stupně vlivů úřadů a způsobu přípravy na cestu a její uskutečnění. (Gúčík, 2010) Z jeho rozdělení klasifikace vycházeli pak další autoři, jako byl C. Kaspar, který Berneckerovu klasifikaci dále rozšířil. Teorií, jak klasifikovat CR je mnoho, proto si vybereme ty nejvíce známé a logické.

1.4 Formy cestovního ruchu

Formou myslíme základní dělení. Co to znamená? Je to rozdělení fyzických a psychických potřeb jednotlivců či skupin.

- Rekreační – je aktivní či pasivní forma odpočinku na vybraném, odpovídajícím místě. Většinou je realizována v přírodním prostředí, za účelem duševního a fyzického odpočinku. Aktivita provozovaná při této formě jsou procházky, návštěvy památek nebo sportování.
- Sportovní – je to aktivní forma CR zaměřená na sport. Sportem nemyslíme pouze známé druhy, jako běh, volejbal či tenis. Je realizovaná převážně v přírodním

prostředí a patří sem obzvláště turistika, ekoturistika, lesní turistika, cykloturistika. Pro tuto formu CR jsou nutné přiměřené fyzické schopnosti.

- Dobrodružný – tato forma CR je spojena většinou s extrémními podmínkami, jako je pobyt na poušti, ledovci, nebo návštěva země, která je válečném konfliktu. Je podobná sportovní formě, ale je relativně nebezpečnější a fyzické dovednosti se musí blížit na úroveň vrcholových sportovců. Jsou zde zahrnuty aktivity jako dobývání vrcholů velehor, cykloturistika s extrémním horským převýšením, pobyt v džungli pouze se základním vybavením. Samozřejmě i let balónem, paragliding, rafting a lezení po nižších horách.
- Kulturní/poznávací – touto formou rozumíme duchovní uspokojování potřeb lidí, která zahrnuje návštěvu muzeí, galerií, společenských a duchovních akcí, filmové, divadelní a hudební festivaly, nebo návštěva archeologických vykopávek. Při této formě získáváme nové poznatky a znalosti a fyzicky nebývá náročná.
- Lázeňský/zdravotní – tato forma nám umožňuje fyzickou i duševní regeneraci. Může být účelová nebo preventivní. Podmínkou je přítomnost přírodního léčebného zdroje a lékařský dohled. Léčit může voda, bahno, plyny nebo klima.
- Obchodní/kongresový – pod touto formou CR si lze představit pouze obchodní jednání, účast na výstavách či veletrzích nebo na kongresu. Jejím účelem může být také motivace zaměstnanců na základě jejich pracovních výsledků. Na rozdíl od ostatních forem CR bývá mnohokrát nákladnější.
- Gastronomický – pokud nebude tato forma masovou, můžeme říci, že je součástí udržitelného cestovního ruchu. Je spojena s poznáváním regionálních nápojů, jídel, zvyků a tradic. Návštěvníci se účastní typických akcí pro dané oblasti, jakou jsou zabíjačky, svatby, masopusty, nebo putování po vinných sklípkách. (Gúčik, 2010) (Linderová, 2013)

1.5 Druhy cestovního ruchu

Druhy cestovního ruchu již řeší příčiny a jejich důsledky. Jsou lepší k posuzování ze statistického hlediska. Díky tomu lze lépe navrhnout a připravit produkt, který bude cílený na určitou skupinu návštěvníků. Druhy CR rozlišujeme z několika hledisek:

- Geografické hledisko – z tohoto domácí, vnitřní, regionální, národní, zahraniční a mezinárodní.
- Podle počtu návštěvníků – počtem návštěvníků není myšleno celkový počet v destinaci, ale jestli je návštěva individuální nebo skupinová. Skupinová bývá organizována prostřednictvím cestovních kanceláří nebo agentur.
- Podle věku návštěvníků – hledisko věku rozdělujeme na mládežnické, rodinné (rodiny s dětmi) a seniorské.
- Délka účasti – tento druh cestovního ruchu řeší délku pobytu návštěvníků v dané oblasti. Rozlišujeme výletní, který je do 24 hodin, krátkodobý se pohybuje v ČR od 2 do 3 dnů. Dovolená je dlouhodobý druh a poslední je víkendový.
- Převažující místo pobytu – tento druh CR je rozdělen podle obecného předpokladu na městský, příměstský, venkovský, horský nebo přímořský.
- Roční období – toto dělení není, jak se může zdát na jaro, léto, podzim a zimu, ale jestli je návštěva sezónní, mimosezónní, předsezónní nebo celoroční či pouze ve svátky, jako jsou Velikonoce, Vánoce a Silvestr.
- Způsob organizování – pokud si výlet či dovolenou zajistíme sami, mluvíme o individuálním druhu CR. V případě cestování s cestovní kanceláří či agenturou, je to již organizovaný zájezd.
- Použitý dopravní prostředek – železniční doprava, zahrnuje kromě standartní přepravy také zážitkové nebo vyhlídkové vlaky. Lodní doprava nabízí okružní plavby. Dále rozlišujeme dopravu leteckou, autobusovou, automobilovou, karavaning a také cestování na motorce.
- Dynamika – rozlišujeme pobytový (statický) a putovní (dynamický) druh CR.
- Sociologické hledisko – návštěvy příbuzných či známých, nebo hledání předků, cesty po starých hřbitovech, což už můžeme nazvat etnickým/genealogickým hlediskem.
- Způsob financování – financování volné je pouze v režii účastníka, který si pobyt hradí ze svých zdrojů. Druhou možností je financování vázané, kde se o náklady

dělí návštěvník s příslušnou organizací, která zájezd organizuje pomocí grantu, dotace, nebo jako formou odměny pro zaměstnance.

- Dopad na životní prostředí – otázka životního prostředí je jedna z nejdůležitějších této doby. Mluvíme zde o masovém cestovním ruchu, který přírodě a památkám mnoho neprospívá. Oproti tomu měkký, ekologický dopad je velice žádoucí a příznivý k přírodě. (Gúčík, 2010) (Linderová, 2013)

1.6 Definice pro účastníky v cestovním ruchu

Souhrnným názvem můžeme návštěvníky pojmenovat cestujícími. Pro nás jsou důležití ti, kteří jsou zahrnováni do statistik. Ti, co nezahrnujeme jsou tranzitní cestující, pracovníci v pohraničí, kočovníci, uprchlíci, dočasní imigranti, příslušníci armády v zahraničních posádkách, diplomati a představitelé konzulátů. Všechny ostatní nazýváme návštěvníky a dělíme je, ještě podle dalších kritérií.

- Návštěvník – je osoba cestující mimo své obvyklé prostředí, za účelem rekreace, odpočinku, obchodu, zdraví, a to na dobu nejvýše jednoho roku. Účelem jejich cestování není výdělečná činnost. Mezi návštěvníky nelze počítat například řidiče autobusů, protože místem jejich práce je dopravní prostředek, který řídí. Tudiž neopouští své obvyklé prostředí.
- Stálý obyvatel v domácím CR – je osoba, která žije na jednom místě nejméně šest měsíců v řadě, před příchodem do jiného místa, přičemž doba pobytu nepřesáhne půl roku.
- Stálý obyvatel v zahraničním CR – je osoba, která žije v zemi minimálně jeden rok před příjezdem do jiné země na dobu kratší než dvanáct měsíců.
- Turista v domácím CR – je to osoba trvale usazená v zemi, která cestuje mimo své obvyklé prostředí, s přenocováním minimálně na jednu noc v hromadném ubytovacím zařízení nebo v soukromí. Doba pobytu však nesmí přesáhnout šest měsíců.
- Turista v zahraničním CR – jedná se o osobu, cestující do jiné země s minimálně jedním přenocováním, ne však déle než na jeden rok. (Linderová, 2013) (Rux, 2014)

1.7 Klasifikace destinací cestovního ruchu

Pokud jsme se věnovali obecné klasifikaci a vymezení pojmů účastníků (subjektů), je nutné věnovat pozornost také objektům cestovního ruchu, což jsou destinace.

- Destinace – pojem destinace lze chápat z několika pohledů. První nás napadne místo. Ano, je to geografický prostor, který si návštěvník vybírá jako cíl své cesty. Může to být stát, region, nebo místo. Destinace však může být chápána také jako soubor služeb soustředěných do určitého místa nebo oblasti. Může to být také samostatný produkt, který je složený z více produktů. Každé toto vysvětlení je pravdivé, podle úhlu pohledu. Pokud budeme mít krásnou přírodu se starověkým hradem, není jisté, že se staneme často navštěvovanou destinací. Důležité je také zázemí pro návštěvníky, zajištění ubytování, stravování a pokud možno, ještě zpřístupnění dalších atraktivit. Mohou být opět přírodní, nebo uměle vytvořené. Toto mají na starosti jednotlivé destinační managementy oblastí. Jak jsou úspěšné, zjistíme ve statistikách návštěvnosti. (Palatková, 2011)

To, jak je destinace klasifikována, má významný vliv při výběru dovolené potenciálních návštěvníků. Rozlišujeme několik typů destinací, podle jejich funkcí.

- Lázeňského typu – podmínkou je existence nějakého léčebného zdroje, nebo zdravotně příznivého klima. Tato destinace musí mít rozvinutou infrastrukturu.
- Turistika v přírodně hodnotových oblastech – doménou takové destinace, jsou zajímavé nebo vzácné přírodní útvary a oblasti. Velmi často se s nimi setkáme v CHKO nebo národních parcích.
- U vodního roku – tyto destinace mají na svém území vodní plochy nebo toky. Jsou zde příznivé podmínky pro rekreaci, obzvláště pro provozování vodních sportů.
- Poznávací CR ve venkovských oblastech – u tohoto typu předpokládáme dochovanou lidovou architekturu, kulturní krajinu a místní tradice a produkty.
- Městského typu – patří sem městské památkové rezervace a městské památkové zóny, panoramatické pohledy, nebo příznivé podmínky pro kongresový ruch.

- Historického typu – hrady, zámky, zříceniny, historické objekty, tato destinace mívá také zajímavý krajinný rámeček.
- Horského typu – horská krajina, velice příhodné pro zimní sporty a letní turistiku.
- Poutního typu – mezi poutní místa patří sakrální stavby, jako jsou chrámy, kláštery, poustevny, křížové cesty. Dále poutní akce přesahující místní význam.
- Střediska individuální rekreace – tato střediska jsou v příměstských oblastech a jsou vhodná k víkendové rekreaci. Zástupci jsou chatové a trampské oblasti, chaty, chalupy nebo rekreační domy.
- Komplexy uměle vytvořených atraktivit a služeb CR – do tohoto typu patří tematické parky, sportovní areály, nákupní a zábavní centra, nebo hotelové areály (Linderová, 2013)

1.8 Moje úvaha o cestovním ruchu

Když jsem přemýšlela o směru své práce, vzpomněla jsem si na několik knih či filmů, které mě v dětství zaujaly. Tenkrát jsem o nich přemýšlela jako o pohádce, ale nyní mě napadají souvislosti, které do nich mohu promítnout ze současnosti, i když ne, zcela podle současných pravidel vysvětlení cestovního ruchu. Dle mého názoru, jsou mnohé definice CR aplikovatelné do některých dějových linií příběhů či knih, které se odehrály i před několika tisíci let. Současná generace si pod pojmem cestování a cestovní ruch vybaví dovolenou, sluníčko, turistiku, kolo nebo moře. Cestovní ruch jako takový, však spotřebovává služby jiných odvětví. Turisté se na svých dovolených ubytovávají, stravují a využívají různé jiné služby. Co když se však ze současnosti přeneseme do mladší doby kamenné? Podívejme se, třeba na Osadu Havranů. Tuto knihu napsal Eduard Štorch a poprvé byla vydána v roce 1930. V této knize se mimo jiné dočteme o kupci Kamovi, který s obyvateli Osady Havranů obchoduje s různým zbožím výměnou za kůže nebo pazourek. Takže z místa svého bydliště cestuje po řece téměř půl roku a po cestě obchoduje s osadami kolem ní. Kromě obchodu si však mnohdy musí koupit jídlo, tudíž uspokojuje svoji potřebu nabídkou potravin, které mu jsou poskytnuty. Za ty však musí zaplatit a obyvatelé osad mají vlastně prospěch z jeho cestování. (Štorch, 1975) Pro srovnání se posuneme do období králů a císařů. Křížácké výpravy byly také takovým cestovním ruchem, bohužel z nich lidé dobývaných území neměli přínos, ale naopak

drancování, či smrt. Ale ve své podstatě, to byla plánovaná cesta, vlastně s přesným programem, mnohdy i na několik let. Nechci, aby tento příklad zněl poněkud morbidně, ale pro někoho to byly také objevitelské výpravy, protože se lidé dostali do zemí, které si ani nedokázali představit. A ti s cestovatelským duchem o nich jenom snili. Pokud přejdeme do běžného života té doby, byli lidé nuceni cestovat z důvodů prodeje nebo nákupu zboží. Takový hrnčíř vyráběl své výrobky třeba měsíc, a poté se s nimi vypravil na trh. Ty velké byly mnohdy několik dnů cesty daleko, proto na nich zůstával i několik týdnů, dokud vše neprodal. Pokud byl movitější, měl peníze na uspokojení své potřeby spánku a jídla a ubytoval se v některém z hostinců. Kdyby nevážil tak dalekou cestu, neměly by hostince takové zisky. Můžeme předpokládat, že pro provozovatele hostinců to bylo velice oblíbená období. Ale v kaskádovém efektu museli nakoupit potraviny, víno, pivo, nebo posílit počet zaměstnanců. Úplně stejně to funguje i v současné době, po definování pojmu cestovní ruch. S tím rozdílem, že současní zákazníci jezdí na dovolenou s představou odpočinku, ale náš hrnčíř jel s vidinou výdělku. Výsledek je však stejný. Z jedné cesty má postupně užitek mnoho lidí. Hrnčíř odměnu za svojí práci, současný turista odpočinek a zážitky, hostince a hotely zákazníci a lokální dodavatelé odbyt svého zboží. Nesmím však také opomenout poutní a náboženské cesty. Ty byly spojeny také nákupem a prodejem upomínkových předmětů. Kostely měly vysokou návštěvnost a velké množství milodarů, protože poutníci byli obzvláště v tomto období velice štedří. Byl to čilý cestovní ruch té doby. Lidé se setkávali, využívali služeb hospod a hostinců, kupovali jídlo a pití od místních obyvatel. S postupem času dochází k modernizaci všech odvětví, které jsou důležité pro CR. Jednou z nejdůležitějších je samozřejmě doprava. Začalo to pěší túrou, tlačení trakače či vozy taženými domácími zvířaty. Pokud někam cestujeme na delší dobu, je nutné někde přechkat noc a pořídit si něco k jídlu. Takže další důležitou věcí je ubytování a stravování. Samozřejmě postupem času, začali lidé řešit také otázku oblékání, módy nebo módních trendů v úpravě vlasů. Zdánlivě se může zdát, že móda a kadeřník k cestovnímu ruchu nepatří. Ale třeba období kolem roku 1955, doba velkých továren, tak zvaných pěti letých plánů, a hlavně podnikových dovolených pro nejlepší zaměstnance. Obvyklým oblečením pro muže i ženy byly obleky a kostýmky za každé příležitosti. Ale když vás podnik pošle za odměnu na hory lyžovat, potřebujete alespoň nějakou formu volnočasových kalhot, kabátů, či doma pletených svetrů. A dámy se přece nemůžou ukázat na večerním programu a společné večeři jen tak s nějakým účesem. Proto, než se dostaneme na konec

první světové války, je nutné objasnit možnosti a vývoj některých odvětví, které se budou postupem času přizpůsobovat potřebám cestování.

1.9 Historie a vývoj dopravy

Cestování po vlastních nohách nebo na voze taženým domácími zvířaty jsem již zmínila. Proto se se posuneme dále. Velkým zjednodušením cestování a převozu zboží, bylo zahájení provozu železnic. První parní lokomotiva vyjela již v roce 1804, ale můžeme ji nazvat spíše prototypem. Funkční železnice byla postavena v Anglii v roce 1825 a lokomotiva byla tažena koňmi. Takové soupravy nazýváme koněspřežky. Podél dráhy bylo umístěno několik stanic určených k přepřahání. Díky té v Anglii, začala lavina výstavby v dalších zemích.

České země si počkali do roku 1828, kdy začala fungovat železnice z Českých Budějovic do Lince a hned po ní v roce 1830 Lánská koněspřežka. 5. března 1873 obdrželi Bernard Kollman a Zdeněk hrabě Kinský koncesi na provoz tramwayové společnosti. Byla to koncese na stavbu a provozování kolejové pouliční dráhy s koňským pohonem mezi Karlínem a Smíchovem. První zkušební jízda se uskutečnila 19. května 1875. O pár let později přibyla v Praze první lanová dráha, která vedla od bývalého mostu císaře Františka Josefa k restauraci na Letné. Byla dlouhá 109 metrů a překonávala výškový rozdíl 38 metrů. Nejen pro Pražany, se stala vítanou atrakcí. Červenec 1891 byl ve znamení první české elektrické dráhy. Bylo to díky Františku Křižíkovi, známému elektrotechnikovi a vynálezci. Jeho důvody byly přesvědčit městskou radu o výhodách elektrifikace. Ve stejném měsíci téhož roku, vyjela známá elektrická dráha na Petřín. Ta je do dneška atrakcí pro turisty, i když je brána na stejné úrovni, jako městská hromadná doprava. 29. srpna 1936 vyjely v Praze první trolejbusy. Postupně se rozšířily po celé zemi. Jihlava se připojila 19. prosince 1948. (Kysela, 2006) (Gašparík, 2017) (Čes21)

Město	Zahájení provozu trolejbusů
Brno	30. července 1949
České Budějovice	27. října 1909
	28. října 1948
	2. května 1991
České Velenice (Gmünd)	16. července 1907
Děčín	6. ledna 1950
Hradec Králové	2. května 1949
Chomutov – Jirkov	1. července 1995
Jihlava	19. prosince 1948
Mariánské Lázně	27. dubna 1952
Most – Litvínov	6. prosince 1946
Opava	24. srpna 1952
Ostrava	9. května 1952
Pardubice	20. ledna 1952
Plzeň	9. dubna 1941
Praha	29. srpna 1936
	1. července 2018
Teplice	1. května 1952
Ústí nad Labem	1. července 1988
Zlín – Otrokovice	27. ledna 1944

Obrázek 1 Přehled trolejbusových tratí a data jejich uvedení do provozu (vlastní zpracování)

Ted' už je jen kousek cesty k automobilům. V roce 1769 uvezl díky Jamesi Wattovi parní automobil až čtyři pasažéry, ale průlomem je až druhá polovina 19. století. V tomto období vzniká první čtyřdobý spalovací motor, objevují se jména Benz, či Deimler a registrují se první patenty. Automobily se stanou vítanými dopravními prostředky pro cestování a výlety. Ikonou se pro české země stala Škodovka. Ale než vyjely první automobily, předcházela jim výroba jízdních kol a motocyklů. Jak to? Otcí byli Václav Laurin a Václav Klement. Název Škoda, dostal závod sídlící v Mladé Boleslavi až později. Velmi oblíbená byla Škoda 100, která dle mého vypadala jako kynutá buchtička s tvarohem, která se v té době pekla ve všech velkých pekárnách. Moji prarodiče byli také majiteli bílé Škody 100 a dodnes na ni vzpomínám. Takže nám vyjely i automobily!

Poslední zůstávají lodě a letadla. Lodě jsou důležité spíše pro přímořské státy a jsou stavěny od nepaměti. Pro nás byl důležitý provoz parníků, které od 19. století brázdily velké řeky a přehrady. Pokud budeme chtít říci, kdy byla postavena první loď, není zcela zřejmé, že se nám to podaří. Lodní doprava je jednou z nejstarších forem cestovního

ruchu v dějinách lidstva. Proto se soustředíme na dopravu, která byla důležitá pro cestovní ruch a obchod. Jednou z nejznámějších lodí, respektive parníkem je beze sporu Titanik. Byl to největší parník své doby. Měl převážet poštu a cestující mezi Evropou a Severní Amerikou. Pojmul až 3500 osob, včetně posádky. Zároveň byl schopen převážet omezené množství kočárů a automobilů. Měl být konkencí pro loď společnosti Cunard Line – Mauretani a Lusitani. Konstrukční nedokonalostí, a setkáním s ledovcem byla jeho plavba předčasně ukončena 14. dubna 1912.

Od počátku 20. století je lodní doprava symbolem luxusu. Doba dojezdů je sice delší, ale velké lodě a obzvláště trajekty pojmu klidně celé vlaky i s cestujícími. U nás jsou největší splavné řeky Labe a Vltava. Dále je čilý lodní ruch na řece Moravě, a to na Baťově kanále. Lodní doprava funguje také na Dalešické přehradě, Orlíku nebo Brněnské přehradě. Jejich funkcí je jak přeprava osob, nebo zboží podle stálých jízdních řádů, ale také fungují jako výletní plavby s výkladem. Historický vzestup parníků je datován na konec 18. století, když James Watt vynalezl tlakový parní stroj. Současné parníky již pro svůj provoz využívají motory. Firma Bosch Diesel, jejíž pobočka je také v Jihlavě vyrábí čerpadla pod označením CP 5, naftová čerpadla do lodních motorů. Lodní dopravu nepředstavují pouze velké lodě a parníky. Řeky, rybníky, jezera a nádrže slouží také jako sportovní atrakce. Sjíždění vodních toků, je v České republice velice oblíbenou formou dovolené a odpočinku. Bohužel, postupem času se lodní doprava stala pomalou a poměrně nákladnou. Se zvyšujícími se nároky na rychlost přepravy a dodání zboží, ji vytlačila letecká doprava.

Letadla, jsou v současnosti nejrychlejším způsobem dopravy. Nejsou však přátelská k životnímu prostředí. Jako taková si počkala až na konec 2. světové války. Samozřejmě jejich předchůdci, jako horkovzdušné balóny, vzducholodě nebo jednoduchá letadla brázdila oblohu již od konce 18. století. Pro nás důležitá velkokapacitní letadla k přepravě osob a nákladu vzlétla až po 2.světové válce. Průkopníkem se stal Angličan sir Freddie Laker. Během 2. světové války pracoval jako letecký mechanik v dopravním oddílu Royal Air Force. Po válce založil společnost Aviation Traders, která obchodovala s letadly. Obchod kvetl obzvláště po blokadě Západního Berlína, kdy Anglie pronajímala každé volné letadlo pro prevoz zásob. V roce 1953 založil svoji první leteckou společnost Chanel Air Bridge. O pět let později ji prodal British United Airlines a stal se jejím ředitelem. V roce 1965 založil Laker Airways, která se zabývala charterovými lety. Freddie Laker měl nadčasové plány, které se mu nepodařilo naplnit. (Tomáš Hampl, 2006)

Důležité milníky letectví:

- r. 1906 – první uznaný let letounu v Evropě.
- r. 1909 – přelet kanálu La Manche.
- r. 1911 – samostatný přelet J. Kašpara mezi Prahou a Pardubicemi.
- r. 1919 – Pařížská úmluva (úmluva o civilním letectví).
- r. 1944 – Chicagská konvence.
- r. 1949 – založení Mezinárodní organizace leteckých dopravců (IATA).
- r. 1987 – vyhlášení liberalizace letecké dopravy EU.
- r. 2001 – útok na World Trade Center, zvýšení kontroly bezpečnosti.
- r. 2008 – Nařízení o společných pravidlech provozování služeb letecké dopravy.
- r. 2020/2021 – COVID 19, kvůli celosvětové pandemii, došlo k výraznému omezení letecké dopravy.

(IATA, 2021) (ASPI, 2021) (Ryšavá, 2021)

Současné technologie nabízejí ty nejmodernější a nejbezpečnější dopravní prostředky. Jejich vývoj bude stále raketově pokračovat. (Čes21) (Gašparík, 2017)

Rozvoj však neskončil u dopravy, podíváme se, jak to vypadalo s ubytováním.

1.10 Historie ubytování

Kde se ubytovat a najíst, je nedílnou součástí cestování v kterékoli době. Štorchův kupec Kam spal na lodi, s kožešinou u otevřeného ohně, nebo v jednoduchých příbytcích osadníků kolem řeky. Těm však musel zaplatit, lépe řečeno dát něco za možnost se ubytovat a najíst. Většinou to byla zrcátka, různé nástroje, ale především sůl, která byla v té době hodně ceněna. Hrnčír to měl již jednodušší. Jeho doba doputování do cíle byla kratší a na konci cesty ho čekal hostinec nebo hospoda. Samozřejmě je zde možnost

přenocování u přátel či rodiny, která v oblasti bydlí, ale zůstaneme u hostinců. Pokoje v hostincích byly malé a o povlečení nemůže být řeč. Každý pocestný měl svoji deku a pod hlavu si dal boty nebo tlumok. V jednom pokoji mnohdy spalo i několik zákazníků.

Píše se 13. století a velmi důležité informace přinesl ve svém cestopisu benátský kupec Marco Pólo, který po sedmnácti letech cestování popsal vše, co za tu dlouhou dobu viděl. Jeho dílo s názvem Milion, bylo přeloženo téměř do všech jazyků. Bohužel se však nedochovaly originály spisů, tudíž můžeme jen spekulovat o jeho úplné pravdivosti. Ale co je důležité, popsal různé typy ubytování, vybavení a služeb. (Polo, 1989)

Nesmíme však opomenout také funkci klášterů, které po staletí poskytovali přístřeší a základní stravu všem pocestným a potřebným. Mnoho z nich si tuto funkci zanechalo až do současnosti, protože v budovách klášterů, vyrostly luxusní hotely, které využily malebná zákoutí historických prostor, k vytvoření mnohdy nepřekonatelných zážitků svých hostů.

Nyní přeskočíme pár století až do období Rakouska-Uherska. V této době byla velká expanze lázeňských hotelů, které nabízeli obdobné služby jako dnes. Je pravdou, že nemajetní lidé viděli tyto hotely pouze z venku. Jednou z možností byla nemocenská pokladna, ale k té se dostaneme později. Přešla první a druhá světová válka a nastalo období socialistického Československa. Hotely a provozovny byly zestátněny. Po roce 1989 byly hotely ve většině případů vráceny majitelům, nebo prodány do soukromých rukou. (Felix Křížek, 2011)

1.11 Móda, trendy a životní styl

„*Bud'me hezké!*“ Tento nadpis provázel ženy po několik dlouhých let v časopise Pestré květy, které byly vydávány od roku 1928 jako příloha Práva lidu. Jejich vydavatelem byla Lidová knihtiskárna A. Němec a spol. Jako příloha novin měl časopis asi 15 stránek. Je zvláštností, že ne každý měl stránky číslovány. Každopádně móda byla vždy až konci, kolem 12 až 13 stránky. Ženy se zde mohly dočíst o kloboucích, šatech a různých módních doplňcích. Co si vzít na jaře, co v zimě, nebo jak kombinovat materiály. Samozřejmě zde najdeme i reklamy na obchody či módní domy. Reportáže „*Bud'me hezké!*“ se střídali také se „*Zdraví nadevše!*“ nebo „*Levně a výživně*“. Často byly na konci časopisu připojeny střihy pro domácí šití, nebo skvělé recepty na zdravá jídla. Jedna

věc, však byla pro cestovní ruch velice zásadní. Mě samotnou velice překvapilo, že každé číslo časopisu obsahovalo pojednání, či reportáž ze všech koutů světa.

V prvním ročníku časopisu, v čísle 17, je na stránce 13, soubor obrázků. Hned na tom prvním vidíme hlavu ženy, se zvláště upravenými vlasy a jakými si peřičky na ozdobu. Název fotky je „*Těž papuánské dívky si potrpí na módu*“. Hned v čísle 20, se čtenáři dočtou o kráse Prahy a jejích obyvatelích nebo o českých horách a lyžování. Všechny tyto poznatky pak v lidech vzbuzovaly touhu navštívit tato místa, a pokud to bylo v jejich možnostech, touhu uskutečnit. Samozřejmě se nevydali za Indiány do Ameriky, ale měli prostor pro svou vlastní fantazii, což bylo v té době opravdu skvělé. Bohužel však zanedlouho nebudou žádné fantazie, protože se pomalými kroky blíží 2. světová válka. (Pesté květy, 1928)

Obrázek 2 Papuánská žena (Pesté květy, 1928)

2 Praktická část

Cestování lidí na Vysočině během válek a posléze za Československa bylo podobné, jako v ostatních částech země. Zpracování bude z části na všeobecné rovině s aplikací na Vysočinu, protože je potřeba osvětlit dobu a podmínky, které byly.

2.1 Vysočina

Na mapě můžeme vidět tvar Vysočiny a okresy, které ji tvoří.

Obrázek 3 Mapa Kraje Vysočina (Vysočina, 2013)

Vysočina má rozlohu téměř 6 800 km². V rámci České republiky zaujímá centrální polohu a sousedí se Středočeským, Jihomoravským, Pardubickým a Jihočeským krajem. Administrativně se dělí na pět okresů.

Název NUTS	Rozloha v km ²	Počet obyvatel	Počet obcí	z toho: se statutem města
Vysočina	6 795	509 813	704	35
Havlíčkův Brod	1 265	94 915	120	9
Jihlava	1 199	113 628	123	5
Pelhřimov	1 289	72 302	120	9
Třebíč	1 463	110 810	167	6
Žďár nad Sázavou	1 579	118 158	174	6

Obrázek 4 Okresy Kraje Vysočina k r. 2019 (vlastní zpracování)

Krajskou destinační společností je Vysočina tourism, p. o., která spolupracuje s oblastními destinačními společnostmi. První oblastní společností byla Koruna Vysočiny, fungující na Žďársku a to od září 2015. Druhou je kancelář Třebíčsko – moravská Vysočina od roku 2016. Na jejím území se nachází dvě Chráněné krajinné oblasti. Žďárské vrchy a Železné hory. Zemědělská půda tvoří asi 60% rozlohy kraje. Zalesněno je 30 %. Bohužel, díky invazi kůrovce v roce 2020 budou procenta trochu rozdílná. Louky tvoří 1/5 zemědělské půdy. Co se týče podnebí, patří Vysočina do mírně teplé podnebné oblasti, pouze nejvyšší části patří do chladné oblasti. Osídlení je řídké. Celkový počet obyvatel je kolem 510 000. Vysočina má třetí nejmenší lidnatost v rámci České republiky. (Čes211) (Bukáček, 2011)

2.2 Geografické a historické zhodnocení oblasti

Pokud by se některý z odborníků na cestovní ruch vrátil do období vrcholného středověku, nemohl by dispozice oblasti zhodnotit nijak pozitivně. Českomoravská vrchovina, obzvláště její střední část, byla velice nevlídnou až divokou krajinou. Nacházely se zde neprostupné lesy, močály a podmáčené louky. Tato situace nikterak nevybízela k trvalému osídlení. Tuto skutečnost dokládají minimální archeologické nálezy. Přesto již v době laténské vedla přes Českomoravskou vrchovinu obchodní cesta, která umožňovala jednodušší cestování přes oblast. Dobu laténskou datujeme do 5. století před Kristem. Na významu dostala až ve 12. století, když spojovala rozrůstající se oblast Prahy, která byla ve správě Přemyslovců a rozvíjející se knížectví Znojma. (Vysočina, 2013) (Bukáček, 2011)

2.2.1 Českomoravská vrchovina

Českomoravská vrchovina je jednou z největších geomorfologických oblastí v České republice. Je to lesnaté pohoří ležící mezi Čechami a Moravou. Nemá žádné hlavní pohoří. Dále je členěna do dalších sedmi geomorfologických celků. Přírodní dědictví je zde jedním z nejzachovalejších v České republice. Nacházejí se zde dvě chráněné oblasti CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory. Na okraji Vysočiny se také najdeme nejmenší krajinnou oblast Blaník.

KŘEMEŠNICKÁ VRCHOVINA	Jindřichohradecká pahorkatina	Čihadlo (665 m)
	Pacovská pahorkatina	Lísek (760 m)
	Želivská pahorkatina	Na altánku (633 m)
	Humpolecká vrchovina	Křemešník (765 m)
HORNOSÁZAVSKÁ PAHORKATINA	Kutnohorská plošina	Za stodolami (537 m)
	Světelská pahorkatina	Žebrákovský kopec (601 m)
	Havlíčkobrodská pahorkatina	Roudnice (661 m)
	Jihlavsko-sázavská brázda	Kázek (567 m)
ŽELEZNÉ HORY	Chvaletická pahorkatina	Krkanka (568 m)
	Sečská vrchovina	U oběšeného (737 m)
HORNOSVRATECKÁ VRCHOVINA	Žďárské vrchy	Devět skal (836 m)
	Nedvědicke vrchovina	Horní les (774 m)
KŘIŽANOVSKÁ VRCHOVINA	Bítešská vrchovina	Harusův kopec (743 m)
	Brtnická vrchovina	Velký Špičák (734 m)
	Dačická kotlina	Ivanův kopec (644 m)
JAVOŘICKÁ VRCHOVINA	Jihlavské vrchy	Javoříce (837 m)
	Novobystřická vrchovina	Vysoký kámen (732 m)
JEVIŠOVICKÁ PAHORKATINA	Jemnická kotlina	Vráž (576 m)
	Bitovská pahorkatina	Suchá hora (571 m)
	Jaroměřická kotlina	Zadní hora (634 m)
	Znojemská pahorkatina	Na skalném (556 m)

Obrázek 5 Geomorfologické oblasti Českomoravské vrchoviny (Bukáček, 2011)

Okraje Českomoravské vrchoviny tvoří plošiny, úvalovité údolí a ploché hřbety. Najdeme zde i vrcholy, které přesahují přes 800 m nad mořem. (Bukáček, 2011)

2.2.2 Vodstvo

Jak jsem již zmiňovala, byla oblast Vysočiny plná močálů a podmáčených luk, proto zde nalezneme velké množství řek a nádrží. Na Vysočině pramení mnoho významných českých a moravských řek. Prochází zde hlavní evropské rozvodí Labe a Dunaje. Řeky z Vysočiny směřují do úmoří Černého a Severního moře. Na řadě vodních toků byly zbudovány údolní vodní nádrže. Některé jsou významnými zdroji pitné vody z celorepublikového hlediska. Jde především o vodní nádrž Švihov na Želivce (leží z větší části ve Středočeském kraji) zásobující Prahu a Vír na Svatce, ze které je dodávána pitná voda do brněnské aglomerace. Na řece Jihlavě byla zbudována vodní nádrž Dalešice, s nejvyšší hrází v ČR (100 m). Dalešická přehrada je známá turistická atrakce také díky natáčení filmu Postřižiny dle předlohy Bohumila Hrabala. Na přehradě také funguje lodní doprava formou klasické hromadné dopravy, ale také jako okružní vyhlídkové jízdy. (Bukáček, 2011)

ÚMOŘÍ	ŘEKY	VODNÍ NÁDRŽE	RYBNÍKY
Černé moře	Svratka	Vír	
	Oslava	Mostiště	
	Jihlava	Dalešice	
		Mohelno	
	Rokytná		
	Moravská Dyje		
Severní moře	Doubrava		
	Sázava	Pilská	Dářko
	Želivka	Švihov	
		Želiv	

Obrázek 6 Vodstvo Kraje Vysočina (Bukáček, 2011)

2.3 Města Vysočiny a jejich historie

Obce s rozšířenou působností	Okres	Počet obyvatel k 1. 1. 21	První pís. zmínka	Kat. výměra v ha
Bystřice nad Pernštejnem	Žďár nad Sázavou	7967	1047	584
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	22 169	1234	6 496
Humpolec	Pelhřimov	10 337	1178	5 149
Chotěboř	Havlíčkův Brod	9 041	1265	5 405
Jihlava	Jihlava	48 471	1233	8 824
Moravské Budějovice	Třebíč	7 216	1231	3 715
Náměšť nad Oslavou	Třebíč	4 806	1234	1 875
Nové Město na Moravě	Žďár nad Sázavou	9 903	1267	6 113
Pacov	Pelhřimov	4 504	1316	3 584
Pelhřimov	Pelhřimov	15 400	1289	9 528
Světlá nad Sázavou	Havlíčkův Brod	6 317	1207	4
Telč	Jihlava	5 236	1335	2 049
Třebíč	Třebíč	34 806	1277	5 760
Velké Meziříčí	Žďár nad Sázavou	11 354	1408	4 000
Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou	20 514	1293	3 701

Obrázek 7 Vysočina-obce s rozšířenou působností (WANET, 2021)(vlastní zpracování)

2.4 Jihlava

Oblast mezi Čechami a Moravou pokrýval hluboký hraniční hvozď. Procházela jím prastará cesta, která spojovala nejen tyto dvě oblasti, ale i vzdálené alpské země a Uhry. Později dostala název Haberská cesta. Nejsou žádné prameny, které by přesně dokládaly, kdy u brodu řeky Jihlavy vznikla první osada. První dochované prameny jsou až ze 13.století. Jednou z prvních sakrálních staveb byl kostel sv. Jana Křtitele, jehož vznik

je datován právě do poloviny 13. století. Při rekonstrukci v roce 1984, byly pod stávající podlahou nalezeny základy románského kostela. Ten zde stál pravděpodobně zásluhou řádu německých rytířů, a na jeho základech byl kostel sv. Jana Křtitele vystavěn. V roce 1226 vzniká tržní ves Jihlava a přibližně za osm let je zde objeveno stříbro. Tento fakt přilákal stovky nových obyvatel. Zatímco původní osada byla česká, povýšením na královské horní město Nová Jihlava se zásadně národnostní složení změnilo.

Velký příliv nových německy mluvících obyvatel rozdělil Jihlavu na českou a německou část. To trvalo až do konce 2. světové války. Dle sčítání z roku 1921 měla Jihlava 28 187 obyvatel. Z toho 13 561 Čechů, 13 435 Němců, 497 Židů a 642 příslušníků jiných národností. Na přelomu 13. a 14. století vznikla v Jihlavě židovská obec. Ta ve velké míře přispěla k rozvoji řemesel a hlavně obchodu. Díky již zmíněné obchodní cestě, se stala Jihlava pravidelnou zastávkou. V současné době nahradíme obchodní cestu dálnicí D1, což opět přispívá k dobré dostupnosti Jihlavy. Díky výnosům z těžby, měla Jihlava již v roce 1389 vodovod.

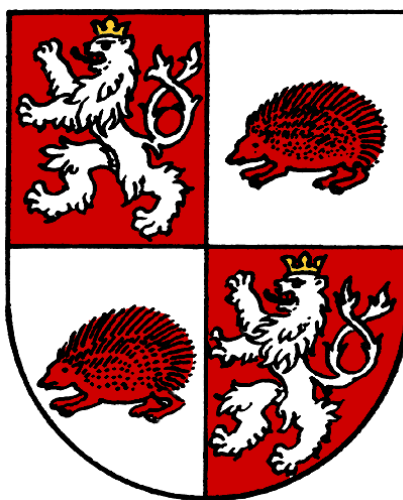
Kolem roku 1422 porazil Jan Žižka z Trocnova krále Zikmunda nedaleko Jihlavy a přísně potrestal Německý Brod. Jihlava si mohla oddychnout. Klid však trval pouhý rok, kdy se Žižka vrátil a započalo obléhání Jihlavy. Obyvatelé se úspěšně bránili a způsobili husitům nemalé škody. K tomu jim pomáhalo masivní opevnění, které bylo budováno již od poloviny 13. století. Nakonec došlo k mírové dohodě mezi Žižkou a Jihlavany. V roce 1436 uzavřel v Jihlavě král Zikmund konečnou mírovou dohodu s husity a ti byli uznáni za členy obecné církve. Této smlouvě předcházelo vyjednávání basilejského koncilu, se zástupci husitů. Tato dohoda je nazývána Basilejská (Jihlavská) kompaktáta. 16. století se stalo znakem rozkvětu města.

Zásoby stříbra se tenčily, ale to nebránilo kulturnímu vzestupu. V roce 1561 vzniklo v Jihlavě protestantské gymnázium. Na škole vyučovalo několik předních teologů, kteří se stali i pozdějšími rektory Karlovi univerzity. Z nich nejzajímavější je osobnost Mistra Kampana Vodňanského, kterého můžeme znát z díla Z. Wintera. Nepsaným zákonem bylo zaznamenávání událostí patricijskými rodinami v rodinné nebo městské kronice. Vzestup Jihlavy byl zastaven 30. letou válkou. Po tři roky Jihlavu obléhali Švédové a proměnili ji na mocnou pevnost. Švédové k obraně využívali i část současných katakomb a sklepů jednotlivých domů. Jihlava byla vyčerpána jak po fyzické, tak duchovní stránce. V 17. století, po Bitvě na Bílé hoře vybudoval jezuitský řád

v horním rohu náměstí chrám sv. Víta. Ke kostelu přiléhala kolej, dnes sídlo městské knihovny a gymnázium, ve kterém dlouhé roky fungoval archiv. Po zrušení řádu za Marie Terezie bylo gymnázium postátněno. Významnými osobnostmi, které zde kratší či delší studovali jsou hudební skladatelé J. M. Stamic, Bedřich Smetana, nebo Gustav Mahler, jehož stopy nalezneme v Jihlavě i dnes. Téměř celé století od 30. války trval návrat rozkvětu hmotného i duchovního. Díky Marii Terezii, která do Jihlavy poslala zkušenosti pro výrobu plátna od nizozemských soukeníků, se Jihlava stala předním dodavatelem sukna. Problém nastal až za průmyslové revoluce, kdy Jihlava nebyla schopna konkurovat ostatním městům, z důvodu nedostatku zdrojů a surovin.

Jak již bylo řečeno, složení obyvatel bylo spíše německé. V polovině 19. století začíná v Jihlavě opožděné české obrození. To se promítá do hospodářského, kulturního i politického života. Po první světové válce nabyli Češi v Jihlavě převahu. Boj za všeobecné volební právo, vyvrcholil v roce 1905, kdy Jihlava poprvé spatřila politické demonstrace většího rozsahu. V roce 1920 proběhla generální stávka dělnického hnutí. Mnoho podniků zastavilo výrobu a proběhla velká demonstrace před krajským soudem. Byl také pokus o osvobození dělnických vůdců. Za první a druhé světové války, došlo znovu k mírné převaze Němců, obzvláště za přispění nacistické vlády. Čeští Jihlavané se však nevzdávali. Svědčí tomu velké množství zatčení a umučení v koncentračních táborech. Partyzáni v blízkosti Malého Beranova také vyhodili do povětří vojenský vlak. Až osvobození Sovětskou armádou v roce 1945 znovu od základů změnilo poměry ve městě. Po osvobození odešla většina Němců z Jihlavy a okolí. Rodiny byly rozděleny až do 17. listopadu 1989, kdy došlo k uvolnění hranice.

V roce 1948 začíná v Jihlavě převažovat kovovýroba. Dochází k obnově, nebo vzniku nových podniků. Některé z nich fungují často pod jiným jménem do současnosti. Jsou to závody Motorpal, Tesla, nebo Dřevařské závody. V roce 1861 začal fungovat jihlavský pivovar. V roce 1983 byl na náměstí vystavěn obchodní dům Prior, který svou nevhodící se architekturou vzbuzuje kontroverzní názory do dnes. 17. listopad 1989 je dnem stávky studentů, herců a známých osobností. Dochází k převratu a vzniku nové strany Občanské fórum. V Jihlavě to bylo 23. 11. 1989. Od tohoto data stála Jihlava stejně, jako všechna města a vesnice na prahu nové budoucnosti. (Bradáč, 1926) (Hoffmann, 1962) (Hoffmann, 1999) (Historický ústav Akademie věd ČR Praha, 2000)

Obrázek 8 Znak města Jihlavy (Vysočina, 2013)

2.5 Polná

Obec Polná patří do samosprávy města Jihlavy. První oficiální zmínky jsou z roku 1242, ale již se o Polné mluví i s přítomností hradu. Takže je předpoklad, že s výstavbou se začalo dříve. Jedním z důvodů osídlení Polné byla těžba stříbra v nedaleké Jihlavě. Stěhovali se sem celé německé rodiny za účelem zemědělství a řemeslné výroby jako podpora horníků v dolech. Pozemky dostávají do dědičných nájmu. Prvním známým majitelem byl Jan z Polné, syn Zbislava z Bradčic. Díky své poloze uprostřed Českomoravské vrchoviny, se stala Polná z hlediska obchodního i vojenského strategickým místem. Protože Polenské panství leželo v blízkosti obchodních cest, bylo v průběhu staletí v držení významných šlechtických rodů. V 17. století byl majitelem Rudolf Žejdlic, kterému byla Polná po bitvě na Bílé hoře zkonfiskována za účast v odboji proti císařství. Celé panství i s přilehlými pozemky koupil kardinál František Ditrichštejn. Rod Districhštejnů vlastnil panství téměř 300 let. V roce 1794 hrad vyhořel a byl přestavěn na zámek. Nebyl již nikdy zcela obnoven. Stejně jako Jihlava byla Polná v 19. století známá soukenictvím. V roce 1837 zde byla založena Česká obrozenecká knihovna. V letech 1842-1844 zde pobývala Božena Němcová. Při velké tragédii v roce 1863 bylo při požáru zničeno 189 domů a Polná tak ztratila renesanční, měšťanské domy. Nejznámější akcí je „*mrkvancová pouť*“, která se druhou nedělí v září koná dodnes. (Čejka, 1992) (Prchal, 2011)

Obrázek 9 Znak města Polná (Prchal, 2011)

2.6 Telč

Podle pověsti o založení kaple Nanebevzetí panny Marie bylo město založeno již v roce 1099. Dle různých pramenů se existence Telče datuje k roku 1335. Městská pečeť je doložena k roku 1356 a ve stejném roce vzniká městská samospráva. Největšího rozmachu dosáhlo město za pánů z Hradce. Zachariáš z Hradce nechal původní vodní pevnost s gotickým hradem přestavět na renezanční zámek. Celé náměstí Zachariáše z Hradce je lemováno měšťanskými domy s arkádami. Historické jádro města a zámek jsou od roku 1992 na Seznamu UNESCO. Nejstarší dochovanou památkou je pozdně románská věž sv. Ducha. Velkým zážitkem je také renezanční zámek, který nabízí několik prohlídkových okruhů a pravidelné výstavy. Velmi oblíbenou je také procházka zámeckým parkem. (ČR, 2001)

Obrázek 10 Erb města Telč (ČR, 2001)

2.7 První světová válka

„*Tak nám zabili Ferdinanda*“ řekla posluhovačka Švejkovi (Hašek, 2008). Tato, pro nás úsměvná hláška z Haškova románu „*Osudy dobrého vojáka Švejka*“ ve skutečnosti odstartovala koloběh událostí, na které by bylo lepší zapomenout. Sarajevský atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este zapříčinil začátek první světové války. Můžeme se pouze domnívat, jestli to byl ekonomický rozmach Srbska, který se Německu nelíbil, nebo zavraždění následníka. Každopádně se od července 1914 změnil život lidí nejen v Evropě. Po mírové dohodě, kdy bylo Německo a Rakousko-Uhersko poraženo Trojdohodou, se české země snažily o obnovu. Válka postihla nejen vojáky na frontách, ale také jejich rodiny. Obyvatelé trpěli hladem, a ne jinak tomu bylo i na Vysočině. V Pelhřimově byl v roce 1917 přidělen mouky pouze 200 g na osobu a týden. (Vaněk, 2018) Během první světové války, a i po ní, se zvýšila převaha českých obyvatel v Jihlavě. V roce 1920, se Vysočina připojila ke generální stávce dělnického hnutí. Mnoho vůdců hnutí stanulo před soudem. A právě v tomto období velké krize patřilo Jihlavsko a okolí k nejvíce postiženým oblastem. Bylo zde až 3000 nezaměstnaných. Mezi německou částí obyvatel se postupně začal projevovat nástup fašismu, který vyvrcholil v roce 1939 během mnichovské krize.

Jihlavsko bylo vždy převážně průmyslovou oblastí. Zásobování a zemědělství měla zajistit Polná. Nějakou dobu po válce nebyl vlastně téměř žádný společenský život. Lidé hledali své blízké, oplakávali mrtvé a snažili se znovu začít žít. Pokud sáhnu do rodinné historie, musím zmínit svého pradědečka z otcovi strany. Ten jako Čech žil ve Vídni, kde narukoval za Rakousko – Uhersko. Když došli do Ruska, byli zajati. Poměrně hodně Čechů se stalo legionáři. Ti jezdili vlaky, které byly jejich domovem. Pradědeček projel celé Rusko, přes Sibiř až do Vladivostoku. Protože se nemohli vrátit stejnou cestou, vraceli se přes Ameriku, či přístavy Itálie. Proto se mnozí vraceli až dva roky po válce. Takovou zajímavostí bylo, že s legionáři jeli ve vlaku dva medvědi a minimálně jeden, se s nimi vrátil do vlasti a byl věnován T. G. Masarykovi. (VHÚ, 2017) (Šimka, 1964) (Legie100.com, 2021)

2.8 Cestovní ruch v meziválečném období

Cestování na konci 19. století a do první světové války bylo bez administrativních omezení. Později přistupuje řada zemí k ochranářské politice. Především v oblasti celní, vízové a pasové. Tato skutečnost omezila mezinárodní vztahy v oblasti cestovního ruchu. Pak přišla druhá světová válka. Po ní, už měl cestovní ruch více šancí a začal se intenzivně rozvíjet. (Zdeněk Lejsek, 2011)

2.9 Tělocvičné jednoty Sokol

Mezi prvními, kdo se začal starat o sport, kulturu a obnovu společenského života byla jednota Sokol. Ta jihlavská byla založena v roce 1892. Po první světové válce se začalo cvičit v Masarykově škole. Pro Jihlavu a okolí, to bylo místo odpočinku a setkávání. V roce 1927 byl ustanoven Spolek pro postavení Sokolovny. Snahu o vlastní budovu podpořil úspěch Všesokolského sletu v roce 1926. Nová budova Sokola byla dostavěna v roce 1936. Výstavbou byla pověřena firma pana Nekvasila z Brna. Výstavba započala na jaře 1935 a již na podzim bylo slavnostně zahájeno kino Stadion. (Geist, 2018) Jihlavský Sokol však nebyl jediný. Obnovou procházel také Sokol v Německém Brodě. V jeho budově byl během první světové války zbudován lazaret. V roce 1917 zde byl otevřen biograf Sokol, který na delší dobu cvičení znemožnil. (ČOS, 2021)

Sokolská hnutí byla rozmístěna po celé Vysočině. Lidé dojížděli z blízkých vesnic. Setkávali se, popovídali a udržovali společenský kontakt, který byl po válce velmi důležitý. Postupně dostalo prostor i cestování. Na tu dobu až masovým cestovním ruchem bylo období Všesokolských sletů. Poslední slet na letenské pláni v Praze byl v roce 1920. Byl to však zároveň první slet Československé republiky. V pořadí byl již VII. Poprvé se zde představila nová československá armáda v roli cvičenců. Včetně vojáků se zde vystříдалo na 100 000 cvičenců a sledovalo je asi půl milionu lidí. Během sletových dnů se nejen cvičilo, ale konaly se také sportovní, kulturní a ideové soutěže. VII. Všesokolskému sletu byl přítomen také prezident T. G. Masaryk. Zásobování sletu nakrmilo tenkrát celou vyhladovělou metropoli. Na slety byly vysílány autobusy z celé republiky. Většina lidí se v té době neměla šanci do Prahy podívat, ale sokolské jednoty jim to umožnily. A nebyly to jen autobusy. Pokud budu čerpat ze vzpomínek mé babičky, které je 85 let, tak její tatínek, můj pradědeček jel z Úsobí do Prahy na kole. V Praze odcvičil sestavu, jel zpátky domů, kde ho museli z kola sundat, protože nemohl už ani

pokrčit nohy. Všesokolské slety lidé často spojovali s návštěvou památek a kostelů. Všesokolské slety se konaly po šesti letech. Do počátku druhé světové války proběhnu ještě tři slety. Protože se zvyšuje fond volného času, cvičilo v roce 1926 již přes 143 000 cvičenců a sledovalo je 800 000 diváků. Cvičenci však byli na slety většinou vysíláni v rámci pracovní doby. Slet se konal na Strahově. Součástí se staly také soutěže na lyžích v Jilemnici. V roce 1932 se Všesokolského sletu účastnila celá republika. Jeho součástí se stalo více míst, jako Krkonoše a Tatry, kde se konaly zimní sletové hry na lyžích. Z devíti míst vlasti se rozběhl rozestavný závod, jinak zvaný štafetový. Účastnilo se ho 39 000 běžců. Soutěže neprobíhaly pouze ve sportovních kláních, ale uskutečnily se také soutěže sokolských divadelních, pěveckých, loutkových a trubačských skupin a sborů. Kulturní a cestovní ruch opět dostal význam. Poslední předválečný slet proběhl v roce 1938 a konal se v době fašistické hrozby. Cvičilo na 300 000 cvičenců z celé země a přišlo na 2 miliony diváků. Slet trval dlouhých pět týdnů. Další slet bylo možno upravit až v roce 1948, po druhé světové válce. (Česká obec sokolská, 2017)

Obrázek 11 Sokolský znak (Česká obec sokolská, 2017)

2.10 Lázeňství na Vysočině po roce 1918 do druhé světové války

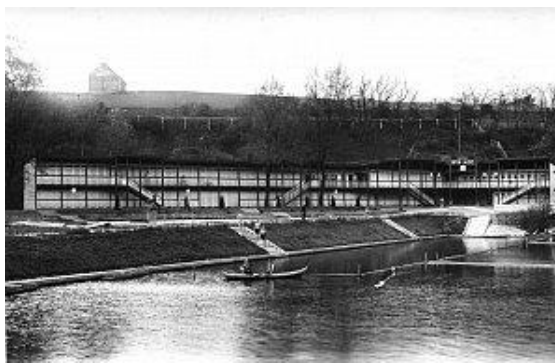
Na našem území má lázeňství mnohaletou tradici. Využívání léčebných pramenů datujeme do 15. století, kdy byly na několika místech nalezeny vyvěrající prameny minerální vody. V průběhu let kolem těchto pramenů vznikala města, jakou jsou Luhačovice nebo Karlovy Vary. Tato místa bývají protkána legendami a zajímavou historií. Vysočina není typickou lázeňskou oblastí, ale i zde najdeme místo, kde můžeme relaxovat. Tím místem je resort sv. Kateřina. Nachází se nedaleko obce Počátky. U perlivého léčebného pramenu byl vystavěn kostel a později lázně. V roce 1917 lázně vyhořely. Jejich obnova neproběhla již v plném rozsahu. Pro lázeňský provoz byl

obnoven pouze lázeňský dům. Lázně zde fungovaly bez omezení do začátku druhé světové války. Sv. Kateřina k rekreaci slouží do dnes.

S lázeňstvím bylo úzce spjato také nemocenské pojištění. Fungovaly tak zvané nemocenské pokladny. Jejich provoz byl novelizován v roce 1920 a 1921. Novelami bylo zavedené povinné rodinné pojištění. Původní podpůrná doba při nemoci byla postupně 20 týdnů, 26 týdnů a díky novelizaci byla prodloužena až na jeden rok. V roce 1926 se pokladny přejmenovaly na pojišťovny. A nový zákon zavedl povinné pojištění proti invaliditě ve stáří. Byl to jeden z nejpokrokovějších zákonů své doby. Bohužel využívání lázní na nemocenskou pokladnu nebylo úplně pro každého. Sazba pojistného byla po první světové válce asi 4,3 % z denní mzdy. (Česká zdravotní průmyslová, 2021) (Chadalíková, 2018)

A nebyla to jen sv. Kateřina. Město Jihlava začalo v roce 1933 s výstavbou moderních říčních lázní na řece Jihlavě. Lázně vyrůstaly na pravé straně řeky Jihlavy od statku Na dolech. Po jejich dokončení se zde mohlo rekreovat až 1 200 návštěvníků. Písečná pláž se rozprostírala na jednom hektaru plochy. Bylo zde volejbalové a dětské hřiště, oddělené převlékárny, vedle kterých byla restaurace. Jihlavská veřejnost byla lázněmi nadšená. Nejvíce však v roce 1939, kdy byla velká vedra. Do lázní se sjížděli lidé z širokého okolí. (Geist, 2018)

Obyvatelé Třebíče však zřejmě do Jihlavy nejezdili. I zde se v roce 1933 zahájila stavba lázní na břehu řeky Jihlavy. Navrhl ji architekt Fuchs. V současné době již nefungují jako lázně, ale vedle vzniklo koupaliště. Jméno Polanka si nese dodnes. Při výstavbě lázní byly použity dřevěné skelety a bylo zde asi 160 převlékacích kabin. Součástí bylo také občerstvení. Bylo velice příjemné a krajinytorné, použít na stavbu dřevo, místo železobetonových konstrukcí. (Národní, 2021)

Obrázek 12 Říční lázně Polanka (Národní, 2021)

2.11 Církevní poutě

První světová válka změnila životy mnoha lidí. Bolest ze ztráty blízkých, majetku, smyslu života a mnohdy i důstojnosti, posílila všeobecně víru v boha. Lidé chodili častěji do kostelů a několikrát do roka podnikali poutní cesty.

2.11.1 Pout' v Polné

Jedna z těch menší bylo putování na Polenskou pout'. Konala se druhý víkend v září a její součástí bylo několik velkých mší. Kostely bývaly plné a lidé navštěvovali své rodiny. Byly to chvíle klidu, kdy všichni zapomněli na hrůzy, které prožili. Bohužel je však čekala ještě větší hrozba v podobě nástupu fašismu. Polenská pout' a její tradice se dodržují dodnes. (Prchal, 2011)

2.11.2 Velehrad

Největší duchovní oslavy u nás se konají na oslavu příchodu Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu. Ti byli posláni roku 863 Michaelem III. na žádost Velkomoravského knížete Rostislava. Jejich úkolem bylo představit novou víru. Soluňští věrozvěsti s laskavostí oslovovali místní lid. Snažili se jim ukázat rozumnou cestu k Bohu a vzájemnou úctu. Bylo známo, že se mezi lidem uctívalo mnoho pohanských božstev, chyběla zde svátost manželství a bujela nevěra. Místem budoucích poutí se stal Velehrad, který byl považován, za legendární centrum Velké Moravy. Rok 1890 byl velice důležitý pro rozvoj chrámu, protože byli přizváni jezuité, kteří chrám převzali. Jezuité mezi lety 1926 až 1948 pořádali duchovní cvičení, kterých se postupně zúčastnilo na 60 000 zájemců. Lidé cestovali z celé Československé republiky. Samotné oslavy Cyrila a Metoděje bývaly zahájeny již v červnu, kdy se věřící vydali na pout' ze všech koutů země. Na Velehrad přicházeli podle jednotlivých diecézí. Hlavní oslavy pak probíhaly mezi 5. a 12. červencem, a na Velehrad proudili tisíce věřících. Někteří šli ze svých domovů i několik dní pěšky, ostatní přijeli vlaky, nebo na vozech. Sama si nedokážu představit, jít několik dní pěšky. V červenci se většinou sušilo první seno. A jak mi řekla jedna z pamětnic „*Seno nechat senem, na Velehrad jedem*“. To mluví za vše, jak důležitá cesta na Velehrad byla. (Ježková, 2015) (Jan Chlumský, 2021)

2.11.3 Křemešník

Poutní místa však nesloužila pouze věřícím. Některá z nich oplývala krásnou, malebnou přírodou a rodiny sem chodily na nedělní výlety. Takových poutních míst je na Vysočině několik. Prvním místem, které mě napadne je Křemešník. Na Křemešníku se ve 13. a 14. století těžilo stříbro. Když byla těžba ukončena, staly se vyhloubené sloje domovem poustevníků. V roce 1555 byla na Křemešníku postavena dřevěná kaple a o sto let později dostala podobu zděnou. Protože byl Křemešník známý svými léčivými prameny, putovalo k němu desetitisíce poutníků za rok. Největší rozmach prožil Křemešník mezi lety 1878 a 1919, kdy zde jako průvodce působil místní učitel Josef Zahálka. Prohlídka započala u Zlaté studánky, jejíž voda vyvěrala od Vánoc do léta. Od studánky, nad kterou byla postavena kaplička, mohla rodina pokračovat vzhůru po křížové cestě, až na vrchol Křemešníku. Okolo krásná příroda, rodiče vysvětlující dětem osud Ježíše Krista. Z vrcholu Křemešníku je výhled do kraje a možná prohlídka nedokončeného, poněkud ponurého Větrného domu. Proč ponuré? Na střeše domu sedí sedm skleněných havranů. Pohled na dům a havrany navozuje určitý pocit nostalgie, mnohdy i strachu. Protože je Křemešník mé oblíbené místo, začala jsem sem jezdit i se svými dětmi. Několikrát se mi stalo, že k domu nechtěli jít, nebo se rozplakali. Křemešník je jako poutní místo opředené mnoha tajemstvími, ale v meziválečné době měli lidé z Vysočiny alespoň možnost udělat si výlet a v krásném prostředí si odpočinout. O Křemešníku a lidech, kteří zde žili napsal kněz František Bernard Vaněk. Citovaná kniha měla mít asi o patnáct kapitol více. Bohužel byl autor na prahu sedmdesáti let deportován do Dachau, kde dopsal ještě několik kapitol. Celou ji bohužel dopsat nestihl. (Vaněk, 2016) (Křemešník, 2021)

Obrázek 13 František Bernard Vaněk (Křemešník, 2021)

2.12 Výjezdový cestovní ruch v meziválečném období

2.12.1 Čedok

Se vznikem Československé republiky v roce 1918 bylo nutné vytvořit národní cestovatelskou organizaci. Skupina vlastenců ze Zemského svazu a Československých státních drah, založili k prvnímu výročí samostatného Československa Informační kancelář. Vznikla k 1. 11. 1919 a stala se zárodkem budoucího Čedoku. Své sídlo měla v Hyberské ulici nedaleko Prašné brány a poskytovala informace zahraničním návštěvníkům Prahy. Cestovním ruchem se také současně zabývaly společnosti WAGON-LITS a COOK, které ovládaly celý cestovatelský trh Rakouska Uherska. Ještě celý rok si musí Československo na svou vlastní cestovní kancelář počkat. V létě 1920 vzniká jako společnost s ručením omezeným Československá cestovní a dopravní kancelář. U jejího zrodu stáli ministerský rada Ing. Ctibor Fiala a vrchní ministerský komisař JUDr. Igor Geryk.

Mladá cestovní kancelář to neměla jednoduché, obzvláště kvůli monopolu WAGON – LITS ve vlakové dopravě. Protože Čedok nemohl ve vlakové dopravě konkurovat, vsadil C. Fiala na nové trendy cestování. Tím byla autobusová a letecká doprava. Aby byl Čedok alespoň trochu podpořen v železniční dopravě, bylo mu uděleno výhradní právo na prodej železničních jízdenek. Po čtyřech letech, v roce 1925 se Čedoku daří ovládnout tuzemský trh zájezdů, včetně zájezdových vlaků, které směřovaly do Krkonoš, na Štrbské Pleso, nebo do Podkarpatské Rusi. Ve stejném roce zřizuje vlastní autopark a vybavuje ho nejmodernějšími turistickými autokary Praga. Také vydává svůj první katalog tuzemských a zahraničních zájezdů. Mezi zahraniční zájezdy v katalogu Čedoku, nechyběla také dovolená v Jugoslávii. Ne každý si mohl jet na takovou dovolenou, ale platy státních úředníků umožňovaly cestovat každý rok. Cesta autokarem byla zdoluhavá, proto dovolená mnohdy trvala až tři týdny. Čedok ovládá v Jugoslávii až 90 % zahraničního cestovního ruchu. I v současné době můžeme v Chorvatsku nalézt hotely se jménem SLAVIA, nebo Praha. Převážně všechny zájezdy směřují na ostrov Krk, v jehož hotelech se dalo domluvit výhradně česky. Autokary z Československa šplhají jako první do rakouských a švýcarských Alp. K rozšíření své nabídky přistupuje také ke kombinaci dopravy. Hlavními cíli jsou Francie a Itálie, kde využívá kombinaci železniční, autokarové a lodní dopravy. Těžko můžeme doložit, jak byla nabídka Čedoku využívána turisty z Vysočiny. Ale předpokládám, že jako průmyslová oblast, obzvláště

pak Jihlavsko, umožnila obyvatelům slušnější výdělky a někteří si dovolenou mohli dovolit. Samozřejmě tu byli také Němci, kteří disponovali poměrně velkými majetky. (Čedok, 2021) (Jakub Hlaváč, 2018)

Obrázek 14 Logo Čedoku (Čedok, 2021)

2.13 Turistika a tramping v meziválečném období

2.13.1 Tramping

Kdo z obyvatel nemohl cestovat do Jugoslávie či jiné zahraniční destinace, užíval si slunné převážně letní dny na venkově. Bohužel práce byla mnohdy mimo bydliště a muži přijížděli za svými rodinami v pátek a v neděli zase odjížděli, aby mohli v pondělí nastoupit do šichty. Rodiny s dětmi se věnovali spíše turistice a mládež trampingu. Sbalit batoh, zásoby jídla, stan, či pouze deku, a s kamarády hurá do přírody. Trampování lidí bavilo. Spaní pod širákem, sezení u ohně a samozřejmě s přítomností alkoholu, zpívání veselých, mnohdy až zakázaných písní. Tramping se nesl ve smyslu volného myšlení. Možná právě proto, byl roku 1931 zemským prezidentem Kubátem zakázán. Nesmělo se společně tábořit, obzvláště lidé různého pohlaví. Výjimku měli rodinní příslušníci. Jedním z problémů bylo nedostatečné oblečení trampů či zpívání nemravných písní. Lidí byli šťastní a spokojení, což asi není potřeba v žádné době, tak se jim to zakázalo. Turismus na tom byl o poznání lépe. (Jakub Hlaváč, 2018)

2.13.2 Turismus v meziválečném období

Dle Guth-Jarkovského (Guth-Jarkovský, 2003) „*Cestovati pro zábavu, která náleží nejmě v rozkoši z pobytu v přírodě vůbec a pak ve vyhledávání méně známých a krajinářsky i jinak vynikajících končin, neméně pro osvěžení tělesné a duševní – toť turistika*“ Toto konstatování Guth-Jarkovského plně vystihuje smysl turistiky, obzvláště pro meziválečné a válečné období. Historie turismu na Vysočině sahá už do konce 19.století. První turistickou organizací ustavenou v jihlavské Besedě byl jihlavský odbor Klubu českých turistů v Praze. V roce 1899 byl však provoz pozastaven. Důvody byly zcela zřejmé, poněmčelá Jihlava nepřála vzniku českých spolků. U jeho vzniku stál JUDr. Karel Malát, který byl poslancem říšského sněmu ve Vídni. V Jihlavě se stal prvním starostou jihlavského Sokola. Jihlavští turisté se však nevzdávali a v roce 1912 vznikl Český spolek pro zimní sporty odbor Jihlava. V roce 1913 byla postavena chata na Čerínku, která stojí dodnes. Jako pokračovatel zaniklého spolku lyžařů se v roce 1920 stal Turistický klub Čerínek. (Čerínek, 2008) Vysočina celkově oplývá krásnou přírodou. Turisté měli velké množství možností, kam se vydat. Byl to již zmiňovaný Křemešník, Čerínek, kolem Žďáru je to Devět skal, nebo poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, který je v současné době zapsán do seznamu památek UNESCO. Kolem Hlinska je soubor lidových staveb Veselý kopec. Od konce 19. století sem byly přenášeny stavby z okolí a vznikla souvislá osada. Veselý kopec sice leží v kraji Pardubickém, ale sousedí s Vysočinou. Na Vysočině je také velké množství rybníků a nádrží, kde si mohli turisté odpočinout, vykoupat se, nebo umýt, při svých toulkách přírodou. (Citadella.cz, 2021) (eProgres, 2021)

Obrázek 15 Odznak mladý turista ČSR (vlastní zdroj)

2.14 Móda a film v meziválečném období

Každý mi musí dát za pravdu, že móda jde ruku v ruce s filmem. Co má naše oblíbená hrdinka na sobě, máme touhu nosit také. Novinkou v odívání se staly tepláky. Ty byly představeny v roce 1920 francouzskou značkou Coq Sportif, jako běžecké kalhoty. Byly velmi pohodlné, ale obzvláště dámám se nezdály až tolik estetické. Královnou prvorepublikové české módy byla Hana Podolská. Její nádherné róby nosily známé herečky jak na filmovém plátně, tak v soukromí. Jednou z největších módních ikon, byla herečka Adina Mandlová. Krásné šaty a cestovní ruch se setkaly v jednom z nejznámějších filmů pro pamětníky. „*Zavřete oči, odcházím...*“ říkal Oldřich Nový Adině Mandlové, když se potkali v baru. Na otázku krásné Adiny Mandlové odkud jsou ty cigarety, odpověděl Kristián takto. „*Vzpomínám si jasně na ten okamžik, kdy jsem si je kupoval v Kairu. Byla tropická noc, palmy šuměly, moře zpívalo svou ukolébávací píseň. Cikády toužily po mém bledém milenci měsíci, noc voněla skořicí a kávou...*“. Kristián, ve skutečnosti Alois Novák si jednou týdně chodil za ušetřené peníze do baru. Pracoval v cestovní kanceláři, kde vyprávěl zákazníkům o krásách cizích zemí. Herec Oldřich Nový, dokázal svým hlasem místa popsat tak poutavě, že jsem se tam chtěla podívat už jako malá. Ve filmu můžeme kromě krásných večerních šatů vidět i přesně strižené kostýmky, doplněné o elegantní kloboučky.

Prvorepubliková móda ženám velmi lichotila. Muži to měli jednoduché, společenské kalhoty, košile, vesty a saka. Velmi často nosili do společnosti cylindry, rukavičky a bílé šály. Kristián však nebyl jediný film pro pamětníky, ve kterém by se o cestování nemluvalo, nebo rovnou necestovalo. Filmy s Vlastou Burianem „*Ducháček to zařídí*“, „*Upokladny stál*“, „*Hrdinný kapitán Korkorán*“ mají společného nejen hlavního hrdinu v podobě Buriana, ale dva z nich se odehrávají v lázních, a mluví se zde o již zmínovaných nemocenských pokladnách, nebo vidíme Vlastu Buriana, jak si na konci filmu „*Ducháček to zařídí*“ užívá lyžování uvázaný za kravičkou. Pokud se vrátíme, k již zmíněným teplákům a trampování, reprezentuje je film „*Příklady táhnou*“. Hlavní hrdinku, která absolutně odmítala tepláky a trampování, ztvárnila Růžena Nasková. Došlo zde ke střetu mládí, moderního života a starých pravidel. Naštěstí, však na konci filmu uvidíme v teplákách i hlavní hrdinku. Filmy z konce roku 1939 již nesly stín hrozícího fašismu a mnohým hercům bylo za druhé světové války zakázáno natáčení. Někteří, jako právě Adina Mandlová, nebo Hana Vítová byli po válce nařčeni z kolaborace. (Pohodlí především!, 2019) (ČSFD, 2021)

Obrázek 16 Adina Mandlová (ČSFD, 2021)

2.15 Druhá světová válka

29. 9. 1938 je den, kdy se Francie, Velká Británie, Itálie a Německo dohodli, že Československé pohraničí bude patřit Německu. Českoslovenští politici, nebyli do Mnichova přizváni. Nevím, jak mohla Francie a Velká Británie dovolit takovou nespravedlnost, ale každopádně to posílilo touhu Německa po moci. Respektive touhu Adolfa Hitlera, který byl v roce 1933 jmenován říšským kancléřem. Tuto funkci zastával až do své smrti v roce 1945. Člověk – netvor, Hitler byl nejdémonizovanější osobností 20. století. Krůček po krůčku se blížila doba, kdy bude popřeno lidství, lidská důstojnost bude ponížena tak hluboko, že smrt bude vysvobozením. Hitlerovo postupné převzetí moci můžeme rozdělit do jednotlivých let.

- 1933 – Hitler jmenován říšským kancléřem a jeho Národně socialistická německá dělnická strana začíná likvidovat politickou opozici tzv. zmocňovacím zákonem. Hitler tím získává neomezené pravomoci. Je zřízena tajná policie (gestapo), Německo vystupuje ze společnosti národů.
- 1934 – násilné potlačení údajného vnitrostranického puče známého jako „*Noc dlouhých nožů*“ a Hitler se vůdcem a podřizuje si vrchní velení německé armády.
- 1935 – norimberské antisemitské zákony, eliminování německých Židů, jako neplnohodnotných občanů, je vyhlášena branná povinnost pro všechny Němce.
- 1936 – začátek vyzbrojování Německa a uzavření dohody s fašistickou Itálií.
- 1937 – zpracování plánu na zničení Československa vojenským útokem.

- 1938 – sjednocení všech Němců připojením Sudet, Mnichovská dohoda, zabrání československého pohraničí.
- 1939 – okupace Čech a Moravy, vyhlášení protektorátu a zahájení druhé světové války napadením Polska 1. září.

Hitlerova politika od okamžiku převzetí moci, směřovala k obsazení Evropy a Ruska. (Liška, 2015)

2.16 Jihlava po podepsání Mnichovské dohody

Jak již bylo několikrát řečeno, během meziválečného období se podíl Němců a Čechů vyrovnal a postupně začalo převažovat německé obyvatelstvo. Podepsání dohody o zabrání našeho pohraničí bylo pro Čechy velikou zradou a velmi frustrující záležitostí. Nejvíce byli postiženi Češi v Sudetech a pohraničí. Ti byli vystavováni útlaku téměř od prvního dne. K nevůli jihlavských Němců, zůstala Jihlava Česko – Slovenské republice. Zřejmě se domnívali, že bude připojena rovnou k Německu. Samozřejmě se mezi nimi našli i tací, kteří cítili sounáležitost k Čechům, ale těch nebylo mnoho. Po konci války většina Němců odjela do Německa. Pro mě nejbližším pamětníkem nástupu fašismu byl můj dědeček z matčiny strany, který nás již opustil. Narodil se v roce 1930 v Červeném Kříži u Jihlavy. Díky rozhodnutí mého pradědečka zůstat, mohu psát tuto práci v českém jazyce. Moji praprarodiče byli oba Němci a prababička se česky nikdy pořádně nenaučila. Zbytek, poměrně velké rodiny odcestoval zpět do Německa. Většina lidí na vesnicích byla věřících. Na cestování za poznáním a zábavou za války nezbyval prostor, ale pravidelně se jezdilo do Polné na pout', kde zároveň probíhali velké mše. Druhým místem byl Křemešník, na který se jako na poutní místo jezdilo častěji.

2.17 Umění, kultura, cestování, jako prostředek pro udržení naděje

Nemohu s jistotou říci, zda během války na Vysočině někdo cestoval ve smyslu odpočinku, či poznání. Nedovolím si nazvat, že objíždění a kontrola zabraného území nacisty bylo cestování. Ale našla se místa, kde stále přetrvávala naděje. Mnoho Čechů, obzvláště Židů, nebo politicky nepohodlných lidí bylo odváženo do koncentračních táborů. Jedním z nich byl Viktor Dobrovolný. Prošel si jedním z nejhorších koncentračních táborů nacistického Německa, Mauthausenem. Své uvěznění popsal v knize „*Mučili člověka*“. Není to kniha, pro kterou si zajdete jen tak do knihovny

a ani nevím, jestli je v nějaké k zapůjčení. Já jsem ji objevila na dovolené v Orlických horách. Byli jsme ubytovaní v roubence, ke které patřila stodola. V té stodole bylo několik pohozených knih a mezi nimi dílo Viktora Dobrovolného. Ještě ten den jsem ji našla na internetovém antikvariátu a objednala. Jinak bych asi požádala majitele, jestli by mi ji mohl prodat. Pobyt v Mauthausenu popsal autor opravdu přesně, knihu jsem četla s přestávkami, protože tolik utrpení se nedá vstřebat najednou. Pro moji práci je však nejdůležitější dvanáctá, předposlední kapitola. Jako jeden z mála přeživších byl Dobrovolný převezen do Dachau. Ten nejhorší den v Dachau byl ten nejlepší v Mauthausenu. V Dachau byli věznění spisovatelé, umělci, kulturní pracovníci, nebo malíři různých národností. Ještě neuvěřitelnější byla přítomnost knihovny, dle autora i s kvalitními knhami. Vznikali zde různé recitační, a pěvecké kroužky. Dle Viktora Dobrovolného (Dobrovolný, 1945) „*Na českém bloku mívali jsme přednášku každý večer. Když už všichni leželi na lůžkách, dovídali jsme se vždy z úst některého z nás o umění, architektuře, literatuře, hudbě, o společenském cestování cizinou, o výchově ...*“ Tento fakt potvrzuje i skutečnost, že v Dachau zemřel František Bernard Vaněk, který z tábora dopsal ještě tři kapitoly své knihy „*Vlaštovky se vracejí*“. Byl kaplanem v Pelhřimově. Smutnou skutečností je, že se většina koncentračních táborů stala v současnosti předmětem „*Dark tourismu*“, stejně tak jako válečná bojiště, bunkry a dělostřelecké tvrze Orlických hor a Jeseníků. Když bych se v rámci koncentračních táborů vrátila k důvodu vzniku první světové války, což byla vražda následníka trůnu, mohu najít v Terezíně při prohlídce celu č.1, kde byl vězněn atentátník Gavrilo Princip. V té době byla Malá Tereziňská pevnost vězením. Píše se rok 1945, je 8. května a k Československu se blíží dvě armády. Američané ze západu až jihozápadu, Rusové z východu. Jsme osvobozeni! Začíná nová kapitola historie českých zemí a budeme se snažit zapomenout. Ale půjde to? (Dobrovolný, 1945)

2.18 Možnost cestování a volný pohyb osob od konce 19. století do roku 1989

2.18.1 Omezování volného pohybu osob

V 19. století byly české země a Slovensko součástí Rakouska – Uherska. Když v roce 1867 došlo k vyrovnání, Rakousko – Uherská monarchie byla rozdělena na dva téměř samostatné státy. České země zůstaly s Rakouskem, a Slovensko s Uherskem. Češi

požadovali vlastní autonomii, ale ta jim nebyla umožněna. Oba státy zůstaly jedním celkem, ale každý měl vlastní parlament. Uhry však přísahaly věrnost rakouskému císaři Františku Josefovi I. Jedním z důvodů usmíření s Uhry byla obava, aby se Slované nepokusili převzít vládu. Tato situace byla důležitá pro volný pohyb osob po obou zemích. Bývalo zvykem, že se mladí vyučili a vydali se do světa pro načerpání zkušeností a nových vědomostí. Nebylo výjimkou, že se mladí z Jihlavy a okolí usídlili třeba ve Vídni. Založili rodiny a začali nový život v novém místě. Většina mužů, podle roku narození postupně narukovala do první a druhé světové války. Po poslední válce a vzniku Československa, se jich většina vrátila domů. Důvodů bylo mnoho. Pocit sounáležitosti k Čechům, nebo díky válce, která zapříčinila ztráty živností, či domovů. Stejně to fungovala i ve vznikajícím Československu, obzvláště po Benešových dekretech. Můžeme spekulovat, jestli to byl správný krok, ale každopádně velmi těžký. Došlo k odsunu Němců. Někteří šli dobrovolně, ostatní byli přinuceni. Jejich domy a majetky byly přerozděleny Čechům, včetně těch, co se navrátili do vlasti. Právě v tuto dobu došlo postupně k omezování pohybu, do okolní států a vlastně cestování obecně. K moci se dostala Komunistická strana, která měla převahu nad ostatními stranami. Základním lidským právem občana je svoboda pohybu v rámci státu, tak i mimo něj. Komunistický režim však tuto svobodu neuznával. Je pravda, možnost cestování byla v různých obdobích různá. Faktem však zůstávalo, že cestování bylo čistě politickým rozhodnutím, a proto na uvážení režimu. Došlo k vymezení podmínek, které bylo potřeba splnit, aby mohl občan vycestovat. (Němec, 2021)

2.18.2 Devizové hospodářství

Devizové hospodářství existovalo již za druhé světové války, ale bylo podřízeno německým zájmům. V souvislosti se socializačními opatřeními a zavedením státního monopolu na zahraniční obchod, bylo vázané devizové opatření upraveno zákonem. Platnost nabyl 11. dubna 1946. Opatření měla také souvislost se zavedením nové československé koruny (Kčs). Bylo možno vyvézt maximálně 500 Kčs za měsíc. Hodnota bankovek nesměla přesáhnout 50 Kčs. Došlo také ke změně přístupu státu k soukromým cestám do zahraničí. Pro stát bylo soukromé cestování problémem ekonomickým a hlavně politickým. Ředitelství národní bezpečnosti vydávalo cestovní pasy k cestám služebním, profesním, nebo politicky důležitým. Pro soukromé účely byly žádosti o pasy zamítány z důvodu ohrožení důležitých hospodářských zájmů republiky. Po únoru 1948,

kdy Komunistická strana převzala plnou kontrolu a prezident Edvard Beneš přijal demisi demokratických ministrů, vznikla „Gottwaldova vláda“. Únorový převrat měl dopad na cestování v tom smyslu, že se pravidla pro výjezd ještě zpřísnila. 23. února 1949 vešel v platnost nový zákon č.53/1949 Sb., který v 2 § pátém odstavci výslovně uváděl, že občan nemá žádný právní nárok na vydání pasu. Od 1. března 1949 byl výjezd zakázán úplně, a to i do lidově demokratických států. Výjimku tvořily opět služební cesty politického zaměření a cesty sportovců, které byly hrazeny z devizových rezerv Národní banky československé.

Postupně docházelo k lehkému uvolňování, ale pro výjezd bylo nutné několik razítek od různých institucí. Od roku 1956 začal počet soukromých cest do zahraničí stoupat, byla podepsána dohoda s polskou stranou o pohraničním turistickém styku ve Vysokých Tatrách, a v roce 1961 rozšířena i na Krkonoše. Díky této dohodě dostal turista turistickou propustku a díky ní měl také nárok na určité množství devizových prostředků. Propustka byla vydávána maximálně na šest dní a do Polska mohl turista vyvézt maximálně 420 zlotých. Bylo to 70 zlotých na den. V období 1965–1969 bylo soukromé krátkodobé cestování relativně svobodné. Pokus o uvolnění cestování proběhl v roce 1968, ale požadovaný zákon přijat nebyl. Cestovat ale nebylo do roku 1969 problém, pokud jste jeli na pozvání. Do zahraničí však nebyly často pouštěny celé rodiny, z důvodu možné emigrace. Po roce 1969 bylo cestování do socialistických zemí téměř bez omezení, samozřejmě se všemi potřebnými povoleními a razítky. Cestovat na Západ bylo povoleno jednou za rok, a to v době dovolené občana. Po normalizaci v roce 1970 bylo československou měnu zakázáno vyvážet i dovážet. Byla určena pouze pro používání uvnitř republiky. Dále přetrvával striktní státní devizový monopol. Proto bylo povinností nabídnout nespotřebované či získané valuty do 15 dnů ke zpětnému odkupu. Obchodovat s valutami mohli pouze devizové banky. Samozřejmě zde fungoval i černý trh. Dovoz cizí měny byl volný, samozřejmě s nabídkovou povinností. Pokud jsme chtěli po roce 1970 cestovat soukromě do nesocialistických zemí, bylo potřeba podat žádost většinou do konce ledna. Každá osoba starší 15 let podávala samostatnou žádost. Děti do 15 let pouze v případě, že necestovaly s vlastními rodiči. Ti je měli jinak zapsané ve svých pasech a výjezdních doložkách. Děti byly uvedeny i v devizové žádosti, protože v případě, že byla cesta povolena, bylo na každé dítě přiděleno 50 % devizových přidělů dospělého. Státní banka stanovovala maximální přiděl cizí měny na osobu a den. Pokud byl vyřízen devizový příslib, občan zažádal o výjezdovou doložku, nebo o pas, pokud

ho ještě neměl. Vyplněnou výjezdovou žádost musel potvrdit zaměstnavatel, u mužů okresní vojenská správa, případně Svaz socialistické mládeže či národní výbor. Všechny doklady předložil na pasové oddělení. Žádost musela být okolkována. Na výjezdovou doložku občan neměl právní nárok. Při výměně valut, zaplatili občané často až 300 % přírážku. Protože žádost o výjezd přibývalo, bylo od roku 1979 rozhodováno podle počtu výjezdů jednotlivých občanů celkem. Výjezd byl přednostně povolen těm, co nikdy do zahraničí necestovali, nebo jen málo. Byl předpoklad, že politicky a stranicky angažovaní občané budou mít přednost, ale nejdůležitější byla protekce. V dalších letech se řešil dostatek a nedostatek devizových prostředků. Důležitou změnou byl připravovaný návrh z roku 1988, kdy federální ministerstvo vnitra začalo připravovat zrušení výjezdních doložek. Od 1. září byly zrušeny výjezdní doložky pro služební cesty. Další změny byly odloženy na rok 1990. Politický vývoj byl však rychlejší a díky Sametové revoluci, byly výjezdové doložky zrušeny již 4. prosince 1989. Nešlo vše uvolnit okamžitě. Ale každý občan měl právní nárok na určitou výši devizového vybavení. Devizová situace se uvolňovala. Od roku 1992 byla cizí měna relativně volně směnitelná. (Rychlík, 2012)

2.19 Důležité politické organizace umožňující cestování po roce 1945

Cestování pod dohledem Komunistické strany nebylo jednoduché. Znamenalo to spoustu povolení, jejichž schvalování trvalo i několik měsíců. Jednou z možností, jak se dostat na dovolenou u nás či v zahraničí, bylo členství v SSM, nebo ROH. Celými názvy Svaz socialistické mládeže a Revoluční odborové hnutí. Tyto dvě organizace posílaly své členy na dovolené a výlety jak po naší zemi, tak do zahraničí. Mohly to být výběrové pobyty pro nejlepší pracovníky, nebo zájezdy pro celé rodiny. Tyto organizace byly součástí velkých podniků. Na Vysočině bylo poměrně velké množství závodů, obzvláště strojírenských. Některé podniky však nepřežily revoluci v roce 1989 a postupně ukončily svoji činnost, nebo přešly do soukromého vlastnictví.

- MOKOV Jihlava – strojírenská firma byla založena již v roce 1920 pod jménem Zalabek a spol. V průběhu let byla znárodněna a stala se součástí Zbrojovky Brno nebo Vsetín. Za války pomáhala ve zbrojení. Ale její hlavní činností jsou zápusťkové výkovky. Od roku 1976 nesl jméno KOVOLIT, který občas používají pamětníci. (MORAVSKÉ KOVÁRNY, 2021)

- Jihlavan a. s. – vznikl odloučením od Motorpalu v roce 1952. Zabývá se výrobou hydraulických čerpadel do letadel. (Jihlavan, 2021)
- MOTORPAL Jihlava – strojírenský podnik byl založený v roce 1946 jako pobočka podniku PAL. Po osamostatnění se v roce 1950 přejmenoval na současný název. (MOROTPAL, 2021)
- TESLA Jihlava – firma, zabývající se elektromechanikou byla založena v roce 1958 jako pobočka státního podniku Lanškroun. V současné době přejmenována na KOLEKTOR TESLA s. r. o. a poněkud zmizela z povědomí (KOLEKTOR, 2021)
- UNIPLET Třebíč – byl založen v roce 1949 a zabýval se výrobou náhradních dílů do pletacích strojů. Firma funguje pod jiným jménem v omezeném provozu. (Hana Jakubcová, 2014)
- BOPO – původním zakladatelem byla rodina Baťova, firma vyráběla boty a punčochové zboží. V roce 1986 byla druhým největším výrobcem bot. Činnost ukončila v roce 2000. (Hana Jakubcová, 2014)

2.20 ROH – Revoluční odborové hnutí

Toto odborové hnutí fungovalo již za první republiky. Byla to ilegální organizace, která na konci druhé světové války projevila podporu československé vládě. Po válce byla nápomocna při předávání podniků Němců, kolaborantů a zrádců do národní správy. ROH získalo velké pravomoci a značný neformální vliv mezi pracujícími. Stala se nástrojem Komunistické strany Československa. Organizace ROH fungovala v každém větším podniku. Odbory pro zaměstnance pořádaly společenské akce, přidělovaly rekreační pobyty, organizovaly prvomájové průvody. Pro děti zaměstnanců letní tábory. Mezi pravomoci ROH patřila i změna jízdních řádů hromadné dopravy, dle potřeb zaměstnanců. Být členem ROH bylo jakousi povinností, stejně jako účast v prvomájovém průvodu. Každý člen měl svoji průkazku. Měsíční příspěvek členů ROH byl 1 % ze mzdy. Podle jeho výše byla vylepena známka do členské průkazky. Byl to projev loajality k režimu. V roce 1968 se odbory vymanily z područí strany a hledaly svoji cestu. ROH bylo jedním z aktérů při sametové revoluci v roce 1989. (Jiří Lacha, 2013)

Obrázek 17 Průkaz ROH (zdroj vlastní)

2.21 SSM – Socialistický svaz mládeže

Tato organizace byla v plném područí Komunistické strany. Byla určena pro děti a mládež od 15 do 30 let. Do 15 let se na socialistické výchově podílela Jiskra a posléze Pionýr. SSM sdružovala a vychovávala budoucí budovatele a obránce vlasti. Každý rok se pořádal sjezd SSM pod záštitou KSČ, za účasti zástupců okolních socialistických zemí. Byla organizací dobrovolnou, ale výklad slova dobrovolné se v dnešní době poněkud liší. Každopádně také SSM pořádalo pro své členy výlety a zájezdy. Samozřejmě však byla jednou z institucí, které stála při povolování výjezdů do zahraničí. (Klempera, 1999)

2.22 Cestování po druhé světové válce do převratu

Následky druhé světové války byly ještě ničivější než z té první. Nejvíce byly postiženy oblasti pohraničí, jako třeba oblast Orlických hor a Jeseníků, kterým nacisté věnovali obzvláště velkou pozornost. Králická pevnostní oblast tvořila obranou linii proti Hitlerovi. Byla to soustava dělostřeleckých tvrzí, pěchotních srubů, bunkrů a řopíků, vzdálených od sebe maximálně jeden kilometr. Většina z nich, stejně jako koncentrační tábory a místa bojů se staly cílem pro turistiku, nebo dark tourism. Cestování na Vysočině po druhé světové válce bylo obdobné, jako po té první. Cesty se omezovaly na návštěvu poutních míst, turistiku, nebo koupání u rybníků. Cestování mezi vzdálenějšími městy bylo většinou podmíněno návštěvou rodinných příslušníků. Všichni z oslovených pamětníků jednoznačně udávali, že začali výrazněji cestovat až kolem roku 1965. Rok

1948 se opět nesl v duchu Vsesokolského sletu. Byl první, který se po válce uskutečnil. V rozhovoru Českého rozhlasu, uvedla pamětnice z Velkého Meziříčí, že jeli s maminkou na první poválečný slet dobytčákem, To byl vlak určený na převoz dobytka. Z rozhovoru vyplývalo, že lidé byli celkově nadšeni a slet si užívali. (Rousová, 2018) Ale přece jenom měli někteří štěstí a mohli vycestovat.

V roce 1948 se konaly letní olympijské hry v Londýně. Zástupkyní za Vysočinu byla jihlavská rodačka Jitka Honsová, která vycestovala spolu s olympijským týmem. Domů si naše gymnastky dovezly zlatou medaili. To, čeho se režim bál a byl mezi důvody zákazu cestování se naplnilo právě na olympiádě v Londýně. Vedoucí našeho družstva gymnastek Marie Provazníková zvolila v napjaté době emigraci. (Mička, 2019) (ARCHIVČT24, 2016)

2.23 Turistika a výlety na Vysočině

I když nebyl výjezdový cestovní ruch pro běžné občany tolik dostupný, zůstávala zde turistika. V nejbližším okolí Jihlavy bylo několik oblíbených tras, které turisté využívali. Na celodenní výlet bylo možno vypravit se z Jihlavy vlakem do Luk nad Jihlavou, odtud romantickým údolím Příseckého potoka, nad nímž se tyčí Bílá skála a přes Příseku po silnici vrátit se domů. Turistické cesty vedly do Strážce, Zborné, nebo na Šacberk. Delší procházkou byl výlet na Čeřínek, odtud pak po červené značce na bývalý lovecký hrádek Roštejn. Krásná příroda láká na těchto cestách turisty dodnes. (Bradáč, 1926) Obyvatelé Pelhřimova mohli vyrazit na již několikrát zmiňovaný Křemešník. Z náměstí bylo možno vyrazit k zalesněnému vrchu Lejšovka, ze kterého se naskytl panoramatický pohled na celý Pelhřimov. Cesta vedla přes Putimov, Proseč, až na křižovatku cest, kde vytéká Stříbrný pramen z bývalého stříbrného dolu. Křížová cesta vedoucí vzhůru nás přivedla až na vrchol Křemešníku. Pokud jsme šli s dětmi, byl to výlet na celý den. Cesta z Pelhřimova na Křemešník měří asi 8 kilometrů. (Pelhřimov, 2009) Z Třebíče vedly kroky turistů do údolí Klapovky. Potok Klapovka protéká malebným údolím a vlévá se do řeky Jihlavy. Kromě krásné přírody nás po cestě provází zvětraliny velkých balvanů, akáty a vrostlé borovice černé, které pochází z Dalmácie. Náš cíl je samota Hamerna, odkud se můžeme vrátit nebo pokračovat do Ptáčova. (Skryja, 1990) Turistika má také přímou souvislost s kempováním u rybníků či přehrad.

2.24 Kempování a trempování

Zažili jsme to snad všichni. Sbalíme stan, nafukovací matrace na spaní, spacáky, deky. Pro přípravu jídla je důležitý přenosný plynový vařič se dvěma plotýnkami, nějaký starý hrnec či kastrol a samozřejmě ešusy. Dle možností jsme do kempu přijeli vlaky, autobusy a do těch bližších pěšky. Kolem roku 1980 už bylo mezi lidmi poměrně dost automobilů. V kempu, či místě určeném pro táboření jsme postavili stan, což byla velmi často veliká legrace, pokud vám pomáhali děti. Postavení středové tyče, dobře vypnout plachtu stanu, zatlouct upevňující kolíky. Když se dílo podařilo, nafoukly se matrace, udělalo ohniště a hurá do vody. Pro kempování na Vysočině, bylo několik velmi oblíbených míst jako Pávovský rybník, Okrouhlík, nebo Velké Dářko. Mezi nejoblíbenější místa pro kempování mimo kraj byly jihočeské rybníky, obzvláště Komorník a Hejtman. V pozdější době, se jezdilo také na Slovensko do Nitranského Rudna a do Čalova, které bylo v roce 1990 přejmenováno na Velký Meděr. V těchto střediscích měli většinou podniky svoje chatky, karavany, nebo pronajmutím místě stany.

- Pávovský rybník – tento 16 hektarový rybník byl v minulém století jedním z nejvyhledávanějších míst k rekreaci a rybaření. Okolo rybníka se nachází les, který směrem k rybníku přechází v travnatou plochu. Pávov býval vyhlášeným autokempem, jezdili sem Němci, Švýcaři nebo Holanďané. Rybník brázdily lodičky a šlapadla s podobou labutí. Ke kempu patřila prostorná pláž s ubytovnou, v jejím přízemí se nacházela restaurace. Její kuchyně byla vyhlášená, což mohu sama potvrdit. Bohužel po roce 1989 začal kemp postupně upadat a v současné době není v provozu. U rybníka a v lese vznikla chatová osada.
- Okrouhlík – je soustava několika rybníků kolem nichž se nachází chatová osada. Původní tramská osada má stoletou historii, stejně tak jako hospoda u Středního Okrouhlíku. Obyvatelé Jihlavy sem pravidelně chodili na výlety, nebo víkendové přespání. Ale samozřejmě byl Okrouhlík velice příznivý rybářům. Jezdila jsem tam na ryby se svým dědou od pěti let, stejně tak jako na Pávov.
- Velké Dářko – největší rybník Vysočiny byl odpočinkovou zónou pro obyvatele Žďáru nad Sázavou a okolí. Lidé k němu jezdili na kolech, z bližšího okolí pěšky.

Pod hrází byly jednoduché chaty a v lesíku a travnatých plochách se stavěly stany. V zázemí kempu byla restaurace bufet, WC a sprchy. V areálu měla dokonce služebnu i Veřejná bezpečnost. Půjčení loďky stálo 3 Kčs. Opět se zde sjížděly celé rodiny a přátelé. (rozhovor s Jiřím Brtníkem)

Co se týče oblečení na kempování, převládaly oblíbené teplákové soupravy tmavě modré barvy, trička a tenisky. V kempech byly hřiště, často také stůl na ping-pong. Protože i já jsem již pamětník této doby, mohu za sebe říci, že jsem měla kempování a stanování moc ráda. S rodiči jsme jezdili na přehradu Seč, rybník Pilák, který byl stejně jako Dářko v blízkém okolí Žďáru nad Sázavou. Dnešní doba mobilů a počítačů a nákladných zahraničních zájezdů, neumožňuje současným dětem prožít tokovou dovolenou jako já a moji vrstevníci. Neřešili jsme, jestli máme adidas, nebo značkové tričko. Důležité bylo, aby nás při schovávané nikdo nenašel, aby byl špekáček hezky upečený a nespadl do ohně. V dnešní době sedí děti u ohýnku s telefonem, špekáček jim někdo musí upéct, aby ho laskavě mohli povečeřet. Jak krásné bylo jít v kempu na večerní promítání filmu. Každý den byl jeden dětský a jeden pro dospělé. Když jsme byli hodní, mohli jsme koukat i na ten pro dospělé. Je škoda, že toto většina dnešních dětí nezná. Velmi často slýchám kritiku na totalitní režim, ale lidé k sobě měli blíž a zůstali mi opravdu krásné vzpomínky.

2.25 Cestování s SSM a ROH

Vstupem do ROH nebo SSM si občan zajistil možnost vycestovat do zahraničí. Díky těmto organizacím bylo jednodušší vycestovat třeba do oblíbené Jugoslávie, SSSR nebo Východního Německa. Můj otec takto cestoval na dovolenou do Jugoslávie, jako člen SSM. Kapesné bylo tak veliké, že stačilo na jednu limonádu denně. Když měl vyřízena všechna povolení, někdo ho nahlásil, že tam chce zůstat. Byl předvolán k vysvětlení. Naštěstí vše dobře dopadlo a mohl vycestovat. Zájezd se mu líbil, i když s sebou neměli moc peněz. Při výjezdu museli účastníci zájezdu vypsát celní prohlášení, ve kterém museli uvádět vše cenné. A to bylo třeba i nafukovací lehátko. Věci, které nebyly zapsány mohly lidé na dovolené prodat. Při návratu bylo kontrolováno, jestli je dovezeno to, co bylo vyvezeno. Zaměstnanci podniků však více využívali cestování v domácím prostředí. Všichni známe filmy pro pamětníky Anděl na horách a Dovolená s Andělem. Hlavní roli zde ztvárnil Jaroslav Marvan. Stejně jako ve filmu, ti nejlepší pracovníci byli posíláni na podnikové dovolené. Zaměstnanec dostal poukaz, vzal si volno a závodním autobusem

odjel s kolegy na dovolenou. V létě se zájezdy pořádaly v ozdravovnách ROH. Programem byly společné výlety, hudební večery, předčítání knih či hraní společenských her. Přes den měla většina rekreantů volnočasové oblečení. Večer si však vzal každý to nejlepší, co s sebou měl. Pokoje byly obsazovány většinou po třech rekreantech. Pokud spolu jeli manželé, dostali pokoj dvoulůžkový. Rekreace se samozřejmě nesla v socialistickém duchu. Každý ze zájezdů měl svoji referentku, která se o rekreanty starala. I v zimě trávila většina Čechoslováků dovolenou v tuzemsku. Opět jim v tom pomáhalo ROH. Pobyty v ozdravovnách stály většinou pár korun a byly velmi oblíbené. Zimní rekreace směřovali do Krkonoš, Orlických hor, Tater, nebo Tatranské Lomnice. Většinou měl každý velký podnik k dispozici svoji zotavovnu ROH, kterou si s ostatními podniky půjčovali, aby jejich zaměstnanci nejezdili stále do stejného místa. Nedílnou součástí výběrových zájezdů byly organizované sportovní aktivity. Na horách se rekreant naučil jezdit na lyžích, nebo si zacvičil v tělocvičně, která bývala součástí zotavoven. Pro představu o rekreacích ROH doporučuji zhlédnout již zmiňované filmy „*Anděl na horách*“ a „*Dovolená s Andělem*“. (ČT24, 1955) (Zeman, 1953)

Podnikové organizace byly také nápomocny při krátkých jednodenních výletech. Ráno se kolegové jedné dílny domluvili, že by mohli jet odpoledne třeba na hokej do Kladna. Pokud obsadili více než půlku autobusu, ROH jim tento zapůjčilo za minimální poplatek. Získávání prostředků na výlety SSM mohlo být třeba sběrem železa. Z rozhovoru s Jiřím Brtníkem vyplynulo, že členové SSM dostali dovoleno posbírat od vedení jihlavského Kovolitu všechno odpadové železo. To bylo pak odvezeno do sběru a za získanou částku odjeli na nějaký výlet nebo zájezd. (rozhovor s Jiřím Brtníkem)

2.26 Děti a cestování

2.26.1 Dětské tábory

Nejen rodiče měli možnost díky svým podnikům cestovat. U dětí byly velmi oblíbené dětské tábory. Průkopníky v této oblasti byli skauti. Toto společenství mladých lidí mělo své kořeny v Anglii. Do Československa jej přivedl profesor A. B. Svojsík a roce 1912 na toto téma napsal knihu. Československá skautská organizace se jmenovala Junák. Tento název byl jakýmsi českým ekvivalentem slova skaut. První pokus o tábor proběhl

v roce 1913 nedaleko Lipnice nad Sázavou s třinácti chlapci a v roce 1915 se přidaly i dívky na samostatných táborech. V roce 1940 byl skauting K. H. Frankem zakázán. V období druhé světové války někteří členové plně hájí myšlenky skautingu v ilegálním odboji. Protože myšlení skautů a jejich ideologie je v duchu demokracie, nebyla tato organizace k vůli ani totalitnímu režimu. Někteří skauti se stali členy třeba Klubu českých turistů, kde pokračovali ve své činnosti. V roce 1968, při částečném politickém uvolňování byl skaut opět povolen, ale roce 1970 opět zakázán.

V jakémisi duchu skautských táborů pokračovaly i dětské tábory ROH pod záštitou SSM jako dětské pionýrské tábory. Většina podniků měla pro své zaměstnance nabídku dvou až tří táborů pro děti. Jezdilo se většinou na tři týdny. Děti byly rozděleny podle věku a pohlaví. Každý oddíl měl své jméno a číslo. Jednotlivé oddíly plnily úkoly v rámci celotáborové hry. Počítal se sem úklid pokojů, stanů, či chatek. Součástí byly také sportovní a vědomostní úkoly. Ráno rozcvička, po obědě osobní volno a večer nástup, kde nás seznámili s programem druhého dne. Na rozdíl od našich rodičů jsme většinou nemuseli pomáhat v kuchyni.

Obrázek 18 Odznak Pionýrského tábora ROH (zdroj vlastní)

2.26.2 Výlety pro děti pod záštitou podniků

V této kapitole, se budu věnovat jihlavské firmě KOVOLIT, která má v současné době název Moravské Kovárny. Protože jsem se narodila v roce 1979, patřím k silným ročníkům narozených dětí té doby. Bydlím na sídlišti S. K. Neumanna v Jihlavě. Když jsem chodila na základní školu E. Rošického, většina mých spolužáků bydlela na stejném sídlišti. Můj tatínek pracoval v KOVOLITU, stejně tak, jako mnoho rodičů mých spolužáků. Přibližně čtyři krát za rok, pořádal podnik pod záštitou ROH výlety pro děti.

Jako dozor nás doprovázeli někteří rodiče. Jezdili jsme většinou na Šumavu a mnoho výletů. Většinou to byly zájezdy víkendové od pátku do neděle. Podnik nám zapůjčil autobus, rodiče nám zabalili oblečení, jídlo, kapesné a hurá do autobusu. Chodili jsme do přírody, navštěvovali památky, sportovali a hráli různé hry. Večer býval táborák a opékání špekáčků, nebo stezka odvahy. Bylo to moc hezké, nikde žádný telefon, žádná značková trička nebo boty. Byla jsem špinavá, plná modřin, ale spokojená. Velmi ráda na tyto výlety vzpomínám. Další možností cestování byly školní výlety. A jakou roli v tom hrály podniky? Většina z nás si pamatuje sběr papíru, pomerančové kůru, nebo bylin. A právě při sběru papíru a železa podniky vydatně pomáhaly. Samozřejmě ty, které měly možnost. Po dílnách se sebral nepotřebný šrot, po kancelářích papír, hodný tatínek to odvezl do sběru a žáček utíkal do školy s malým lístečkem z výkupu, kde měl uvedené množství a typ suroviny. Třídy s nejlepším výkonem jely na konci roku na výlet. Musím se však ještě zmínit o akcích, které nemůžu přímo definovat jako cestovní ruch. Je oslava Dne dětí a 1. Máj. Tyto oslavy byly pořádány několika organizacemi, jako třeba SSM. Program ke Dni dětí byl pořádán většinou ven v Parku kultury a oddechu v Jihlavě a mnohdy se svázely i děti z okolních obcí. Prvomájový průvod byl akcí spíše politickou. Všechny podniky vysílaly do průvodu své zaměstnance, mateřské a základní školy vyráběly mávátky s květinami nebo holubičkami. Maminka byla učitelka mateřské školy, takže mávátek jsem jako jedináček měla dostatek. KOVOLIT také pro děti svých zaměstnanců věnoval nafukovací balonky. Ty se vydávali v místě staré kovárny, kde v současné době stojí CITY park Jihlava. Já měla veliké štěstí, protože i můj dědeček a strejda v podniku pracovali. Měla jsem vždy balonků, že jsem je jako malá s obtížemi udržela. Ale než jsem došla na náměstí, většinou jsem je rozdala, protože mi bylo líto dětí, které balonky neměly.

Obrázek 19 Pozvánka na MDD (zdroj vlastní)

2.27 Podnikové chaty

Většina velkých podniků měla pro své zaměstnance k dispozici podnikové chaty. Závody z Vysočiny měly většinou své chaty v blízkém okolí. Oblíbenou destinací byla také oblast Znojma, okolo přehrady. Opět však svoji pozornost věnuji závodu KOVOLIT. Ten měl tři podnikové chaty. Jednu na u rybníka Maršák, Trojan a komplex chat na Čerínku, blízko horní části sjezdovky. S rodiči jsem jezdila na všechny tři a všude bylo krásně. Jako dítěti se mi však nejvíce líbilo na Čerínku. Důvod byl jediný. Velmi často se domluvílo několik rodin z podniku a jelo se společně. Čerínek není od Jihlavy daleko, takže se bohužel stávalo, že tatínkové jezdili do práce a děti s maminkami hospodařili n chatkách. Společně se opékaly špekáčky, běhalo se po lese, stavěly se ty nejkrásnější bunkry, v zimě sáňkovalo a bobovalo. Nebyl problém, když jedna rodina měla rajskou a druhá sekanou s bramborem, vyměnit si děti k obědu. A když byly děti hodné, chodilo se na chatu Čerínek na pohár. Ten se skládal ze čtvrtky nanukového dortu, ovoce a šlehačky. Moc jsme se na něj vždy těšili. Protože tato oblast byla známá svou turistickou historií, bylo v okolí několik značených tras. Červená, zelená, žlutá a dvě modré. Světle modrá byla lehčí a tmavě modrá těžší. Protože je tu krásná příroda, jezdím sem také se svými dětmi. Sice se dispozice stromů a okolí od mého dětství zásadně změnila, obzvláště při invazi kůrovce ale barevné trasy jsou tu pořád. Ke konci podzimu, je zde poměrně hodně hub.

Chaty KOVOLITU se také trochu změnili. Jako malá jsem stála u základů první a druhé chatky. Nakonec jich zde vyrostlo šest a hlavní budova, která měla a má pět pokojů. Tři jsou trojlůžkové, jeden dvoulůžkový a ten největší až pro osm osob. V přízemí byla pro všechny kuchyň a velká společenská místnost a jídelna v jednom. K dispozici byla televize a společenské hry. Součástí areálu bylo také hřiště na fotbálek, líný tenis, či volejbal. Také jsme hrávali stolní tenis pod širým nebem. Pokud bych měla porovnat atmosféru, tak se to se současností nedá porovnat. Jak jsem již zmínila, nepamatuji si, že bychom si něco záviděli. Možná tak svítící tužku z pouti, nebo samolepku Toma a Jerryho. Neřešili jsme značkové oblečení, hry na X-boxu, nebo jakým autem kdo jezdí. Je mi líto, že moje děti nezažijí to, co já. Možná teď můžeme cestovat, máme, co chceme, ale lidé se hodně změnili.

2.28 Zájezd do Ázerbájdžánu

Jednoduché zamyšlení. Jak se mladá rodina s malým dítětem rozhodne vycestovat do SSSR na vlastní pěst? Vysvětlení jednoduché. Vycestovat za minulého režimu byl vcelku problém, to jsme již probrali. Díky ROH vycestovali moji rodiče v roce 1984 do Východního Německa. Protože tyto výlety bývaly většinou v rámci sdružování, setkali se zde s účastníky z různých států. A právě tam se rodiče seznámili s Orudžem. Jméno jsem si trochu počestila. Pocházel z Nachičevanu a byl to rozený obchodník. Slovo dalo slovo a o rok později naši i se mnou vyrazili na dovolenou. Povedlo se jim to ještě za dva roky znovu. Protože je to již delší doba a dětské vzpomínky se prolínají, sloučím zážitky z těchto zájezdů do jednoho. Protože Orudž pocházel z Nachičevanu, bylo obtížné jet přímo k němu. Proto nás pozval ke svým příbuzným do města Sumgajt, který ležel v blízkosti Baku. Do Nachičevanu by se muselo jet velkou objížděčkou, protože přímá cesta vedla pře Arménii. Mezi Ázerbájdžánem a Arménií probíhají neustálé spory o Náhorní Karabach a právě Nachičevan. Možná největší spor je v náboženském vyznání. Ázerbájdžán je muslimský a Arménie křesťanská. V nedávné době se tento spor opět obnovil. Nejdůležitější bylo dostat pozvání. Protože rok 1985 již nebyl tak striktní, stačilo mít pozvání, koupit si letenku a vyrazit. Ta se kupovala v jihlavském Čedoku. Pokud jste převáželi větší dárek, bylo potřeba s ním zajít na celní správu, kde ho zkontrolovali a zaplombovali. K plombě přidali také prohlášení, že můžete dárek vyvézt ze země. Tento doklad se pak předkládal při odletu v letadle. Když jsme tedy měli pozvání a letenky, vyrazili jsme na letiště. Předpokládaný let bal z Ruzyně do Kyjeva a z Kyjeva do Baku. Při prvním zájezdu jsme měli let naplánovaný na 22.00. Protože rodiče byli velmi zodpovědní, byli jsme na Ruzyni již o půl osmé. Když se šel tatínek zeptat na odlet, bylo mu oznámeno, že let Praha Kyjev odlétá už v osm hodin. Tak to bylo jako ve filmu „Sám doma“. Úprk přes kontrolu, kde nás kromě rámů nikdo nekontroloval a šup do letadla. Den předem se tatínek telefonicky domlouval s Orudžem, kdy dorazíme. Protože mu řekl, že je odlet v deset hodin večer, nahlásil to v Kyjevě. Tam zaměstnankyně Čedoku usoudila, že přestup nestihneme a letenky prodala. Ale protože měl náš hostitel mnoho známých, pokračovali jsme z Kyjeva do Baku vlakem.

Dostali jsme kupé nějakého vysoce postaveného zaměstnance místních drah a měli jsme k dispozici i umyvadlo s vodou. Mě se to jako dítěti moc líbilo, hlavně když jsem na cestu dostala velkou sítovku s karamelami, které jsem tajně vytahovala z oček tašky. Cesta trvala necelé tři dny. Po cestě vykradli některé sousední vagóny, jídlo nic moc, ale moji

rodiče s průvodcem byli dobře připraveni. Když jsme dorazili do Baku, naložil nás Orudž do připraveného auta, které, jak jsme posléze zjistili, dokázalo uvést až dvanáct lidí. Ubytoval nás v bytě svých příbuzných, kde jsme dostali k dispozici jejich ložnici. Moje největší vzpomínka na tuto místnost byly obrovské červené péřové duchny. Podotýkám, že se podnebím blížíme již k subtropům. Pro mě byla připravena opravdu velmi flexibilní přistýlka v podobě rozkládacího plážového lehátka. K bytu patřil i balkon, který byl přeměněn na malinkatou místnost, ve které byla lednička a velická postel, kde bydleli nejstarší členové rodiny.

Naši hostitelé se přestěhovali po dobu našeho pobytu na chatu, kde obhospodařovali zahrádku, několik slepic a pár stromů. Největším stromem byl fík. Protože jsem byla jako malá alergická na hrušky a fík patří do stejné skupiny, moc jsem si jich neužila. Ale bylo tam mnoho jiných zajímavých věcí. Třeba upozornění, ať moc nechodím kolem plotu a ke slepicím. Na dotaz, jaký je důvod, odpověděli nám hostitelé, že je blízko chovná stanice jedovatých hadů a ty občas utečou. Pro mě byl katastrofou záchod. No záchod, díra do země a přes ní dvě opravdu tenká prkénka na nohy. Jak by řekl můj syn „To byste nechtěli“. Při druhé návštěvě již měli místo dřevěné chaty na nožičkách postavenou chatu z cihel, jejíž součástí byl i záchod.

Musím však podotknout, že byli všichni tak vřelí a přátelští, že si člověk připadal opravdu jako doma. Dali nám k dispozici vlastně celý byt, aniž by nás znali. Ubytování jsem již popsala a přejdu výletům a památkám. Protože Sumgajt bylo mladé čistě průmyslové město, jezdili jsme téměř každý den do Baku, Gobustánu, nebo ke Kaspickému moři. Nejprve se budu věnovat koupání. Protože jsme v muslimském světě, byla mladá žena oblečená do dvoudílných plavek, trochu atrakce. Většina místních žen se koupala, jak by řekl tat'ka v prostěradlech. Moře bylo krásné, ale člověk, hlavně dítě muselo dávat dobrý pozor kam na kraji vody šlape. Pravidelně se stávalo, že se ozval křik a některé z dětí klopýtalo s rozřízlou nohou. Místní neměli problém zde pohazovat rozbité lahve, nebo jiné nebezpečné věci.

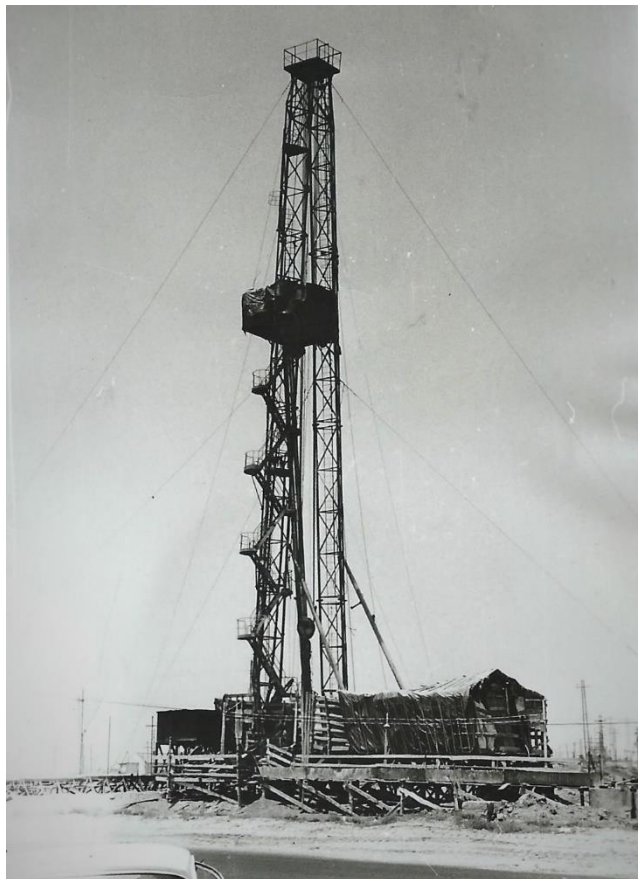
Dále naše kroky směřovaly do Gobustánu. Skalní město s pozůstatky osídlení a pohřebišti. Od roku 2007 je Národní park Gobustán na seznamu UNESCO. Je to díky bahenním sopkám. Jsou zde malá vřídla vyvěrajícího bahna. Bohužel nevím, z jakého důvodu, ale bahenní sopky jsme neměli ani jednou možnost vidět. Jak již bylo řečeno, Sumgait je průmyslové město a v jeho blízkosti se nacházejí vrtné věže. Ázerbájdžán je

ekonomicky nejsilnějším státem na jižním Kavkazu. Základem jeho ekonomiky je vývoz ropy a zemního plynu, a to až v 90 %. Česká republika patří k jeho nejvýznamnějším zahraničním partnerům. Dodávky z Ázerbájdžánu tvoří až 30 % importu do České republiky. Většinu času jsme pak trávili v Baku, kde jsme navštívili zoologickou zahradu, pouť, některé památky. Velkým zážitkem byla jen procházka městem. V méně luxusních uličkách probíhal pouliční prodej, stály zde pojízdné stánky s rychlým občerstvením.

Velkým zážitkem byla návštěva mešity. Muži se mohli chodit modlit k hlavnímu oltáři, ženy však byly odděleny velkými těžkými závěsy. Podával se čaj, drobné pečivo a sedělo se na zemi na polštářích. Protože jsem byla malá a blondátá, byla mi dost často věnována pozornost po celou dobu pobytu. Při odchodu z mešity však vznikl poměrně velký problém. Probíhal zde pohřeb. Nebožtík je nesený na ramenech v otevřené rakvi a nesmí ho shlédnout nikdo než muslimové. Náš odchod se změnil v úprk. Já byla malá, Orudž mě chytil do náručí a utíkal, ale dal si mě na rameno a já vlastně viděla vše. Dopadlo to však dobře. Musím opět podotknout, že ženy v mešitě byly opravdu moc milé a pamatuji si kromě počátečního strachu takový zvláštní pocit klidu při odchodu. Dovolena se chýlila ke konci, rodiče balili, nakupovali poslední dárky a připravovali jsme se k odjezdu na letiště do Baku. Přestupovali jsme v Kyjevě. Bohužel neměl let návaznost, proto jsme strávili noc v hotelu blízko letiště. Běhali tam docela velký švábi, ale mě se tam stejně líbilo. S rodiči bylo vlastně všude hezky. Zapomněla jsem říci, že jsem během pobytu dostala střevní obtíže a téměř jsem nic nejedla. Takže, když jsem v letadle uviděla housku a tavený sýr, byla jsem nejšťastnější na světě. V Praze na nás čekal děda s babičkou a jeli jsme domů do Jihlavy.

Asi bych si neodpustila zmínit Anvara a jeho maminku. Anvar byl kamarád z práce naše hostitele. Protože má práce začíná po první světové válce, nedá mi aspoň malinko zmínit Anvarův osud. Při vyslovení jména Josef Mengele mi naskočí pocit neskutečné hrůzy a beznaděje. Tento nacistický lékař, a válečný zločinec dělal pokusy na lidech, obzvláště na dětech a dvojčatech. Anvar byl jedno pokusných dětí zmíněného „lékaře“ a zanechalo to na něm nevratné následky. Svoji maminku našel asi až po čtyřiceti letech po odloučení. Oba byli malí, drobní a velmi hubení. I když prožil takové krivdy a hrůzy, působil na mě velmi vyrovnaně, i když nedokážu posoudit, jestli šťastně, byla jsem malá, ale v očích měl smutek i štěstí. Takové zážitky se nedají zapomenout. Jak může člověk člověku takto ublížit? Děkuji rodičům, že mi umožnili podívat se do poměrně netypické destinace. Moji

rodiče jsou skvělí a nikdy jsem se nimi nikde nebála. Vždy všechno vyřešili, oba se domluvili rusky a já jsem za ně moc ráda.

Obrázek 20 Vrtná věž (zdroj vlastní)

2.29 Jihlava a Praha v datech

Vznik, zahájení provozu	Praha	Jihlava	Rozdíl v letech
Sokol	1862	1892	30
Klub českých turistů	1888	1888	0
Junák	1914	1920	6
železniční trať	1830	1870	40
tramvaj	1875	1909	34
trolejbus	1936	1948	12

Vysočina, obzvláště Jihlava byla vždy v rámci sociálního a kulturního rozvoje mírně pozadu. Bylo to způsobeno nejen průmyslovým zaměřením oblasti, ale také vysokým podílem německých obyvatel. Ta nebyla českému vlastenectví příliš nakloněna. Kromě založení Klubu českých turistů, měla Jihlava poměrně velmi opožděná. Hotelnictví se dá datovat v Jihlavě již do 14. století. Jihlava byla odjakživa místem kudy procházely obchodní cesty, které směřovaly do Prahy ne z ní. Proto se dá předpokládat, že byla Praha vždy o nějaký ten krok dál co do času, tak množství poskytovaných služeb. I když současná situace cestování moc neumožňuje, má Jihlava, jako krajské město velký prostor pro rozvoj cestovního ruchu.

2.30 Návrhy a zhodnocení možností Jihlavy do budoucna, UNESCO

Jihlava disponuje několika atraktivitami. Jednou z nejznámějších a často navštěvovanou je zoologická zahrada. Je to malá zahrada, ale krásná. Za poslední dobu prošla poměrně velkou rekonstrukcí a návštěvníci zde mohou strávit celý den. Je zde zajištěno stravování, toalety, a i místo pro maminky s nejmenšími dětmi. Děti a rodiče si mohou odpočinout hned na několika místech a obdivovat velké množství zvířat. Jedinou věc, kterou by bylo možno uvážit ke zlepšení, je rozšíření prostoru ke stravování. Jinak je jihlavská ZOO opravdu moc pěkná.

Pokud bych měla zhodnotit další možnosti cestovního ruchu v Jihlavě, budu muset být poněkud kritická. Samozřejmě zde máme katakomby, což je pěkný a zajímavý zážitek. Pokud jedeme na výlet s malými dětmi, není zaručeno, že budou chtít prohlídku absolvovat. Buď v průběhu pláčou nebo je rodiče musí při okruhu nosit. Tím chci říct, že má Jihlava absenci míst pro návštěvu těch nejmenších. Jičín má svého Rumcajse, Tábor husity a Jihlava třeba havíře. Pár krátkodobých výstav proběhlo v Muzeu Vysočiny, ale chybí zde větší komplexní stálá expozice, kde by si děti mohli i pohrát. Jihlava má svojí Základní uměleckou školu. Ve škole jsou opravdu šikovné vyučující v oboru výtvarné výchovy. Svými výtvary často zdobí i interiéry Městské knihovny. Dokážou pomocí obvazů a sádrového roztoku vytvořit nádherné postavy. Dokázala bych si představit stálou expozici pohádkových postav, nebo i tu hornickou tematiku. K muzeu by byla připojena kavárna, kde by si děti mohly pohrát a rodiče odpočinout. Poslední vedení města uskutečnilo několik jednorázových projektů, převážně v oblasti náměstí. V zimě

oplocení plochy kolem Morového sloupu a vytvoření kluziště. Bylo to opravdu moc pěkné a Jihlava už něco takového potřebovala. Bohužel pandemie tyto činnosti zastavila, ale pokud se vše uklidní, bude velice pozitivní pokračovat v těchto projektech. Další otázkou je ubytování v Jihlavě a okolí.

Je velká škoda, že již nefunguje kemp u Pávovského rybníka, jako to bývalo dříve. Bylo by velice přínosné vrátit kempu jeho bývalou slávu ku prospěchu města i návštěvníků. Rybník má velice dobrou polohu, je obklopen lesy a v blízkosti je městská hromadná doprava. Je to ideální startovní místo pro další výlety. Podle vizí Českých drah, by se Jihlava mohla stát jednou ze zastávek vysokorychlostní tratě VRT. Je předpoklad, že první cestují. By se měl projet v roce 2028. Z Jihlavy, by pak byla cesta do Prahy dlouhá 37 minut a do Brna 25 minut. Dostupnost Jihlavy bude příznivá i pro návštěvníky bez automobilů. (Šindelář, 2021)

Vysočina má také jedno velké prvenství. Je to největší počet památek, zapsaných na seznam UNESCO. Dohromady jsou tři. Historické jádro města Telče, Poutní kostel svatého Jana Nepomuckého na Zelené hoře a Bazilika svatého Prokopa s židovskou čtvrtí v Třebíči. Zapsání a udržení se na seznamu má určitá pravidla, proto jsou památky pečlivě udržovány a jsou častými turistickými cíli, což přispívá k atraktivitě Vysočiny. Díky pandemii COVIDU – 19 zůstala většina památek a turistických cílů bez části finančních prostředků. Stát ztráty částečně kompenzuje, ale příjmy ze vstupného a spojených služeb chybí. Doufejme, že dojde k rychlému rozvolňování a vše se vrátí do původního stavu. (Vysočina, 2013)

Závěr

Jak již bylo mnohokrát řečeno v různých člancích, bez ohledu na současnou pandemickou situaci, cestovní ruch je dynamicky se rozvíjícím odvětvím. Co je cestování, je opravdu subjektivním názorem. Někdo jede k moři na luxusní dovolenou a pobyt pod stanem je pro něj nepředstavitelný, pro jiného je moře otrava. Možností kdy, jak a kam cestovat je nepřeberné množství. Ve své práci jsem třeba nezmiňovala historii Zoologické zahrady v Jihlavě, která za desetiletí prošla opravdu velkou proměnou. Nebo jednotlivá chráněná území Vysočiny, protože jako cíle cestovního ruchu si je začali turisté pořádně uvědomovat až v posledních dvaceti letech. Je to dáno tím, že před rokem 1989 byl problém vycestovat a po uvolnění se všichni chtěli podívat do světa. Potom se střídavě podle svých časových a finančních možností vraceli k domácímu cestovnímu ruchu. Ten měl svůj nejtěžší rozvoj během světových válek. Pozitivní však byl technický a technologický vývoj v této době, který se pak postupně promítl do cestovního ruchu. Začala se budovat stabilní infrastruktura, vyletěla velkokapacitní letadla, vypluly zámořské rekreační parníky a posun zaznamenala i móda či potravinářská výroba. Lidé začali cestování přijímat jako předmět odpočinku, zábavy nebo poznání. I když bylo cestování v Československu omezené na socialistické země, docházelo k postupnému vzniku a rozvoji míst vhodných pro domácí rekreace. Podniky stavěly chaty pro podnikové dovolené a odpočinek svých zaměstnanců. Pořádaly se ozdravné pobyty, jednodenní výlety, časopisy občas uveřejnily články o zahraničních destinacích. Lidé měli prostor na fantazie. Ty začali naplňovat po otevření hranic po listopadu 1989. Nevím, jak by současné generace objednávali letenky bez pomoci internetu. Hledali ubytování bez navigací, jako moji rodiče a jejich rodiče. Je mi však líto jediné věci. Lidé dost často zapomínají být lidmi. Předhánění se selfičky na sociálních sítích, závidí si jídlo na talíři, které se objeví na profilech druhých. Cestování má být radost, odpočinek, poznání nových míst a lidí. Snažím se dělat ostatním lidem radost maličkostí, jako je úsměv, či poděkování. Průvodci to nemají jednoduché. Křičící děti, které jejich rodiče nezvládají, rýpaví návštěvníci, kteří se je snaží vychytat na maličkostech. Práce s lidmi není, a nikdy nebude jednoduchá. Ve své práci jsem snažila zpracovat dle mého nejdůležitější místa a okamžiky cestovního ruchu na Vysočině, cíl práce byl splněn.

3 Bibliografie

- ČR, Historický ústav akademie věd. 2001.** *Historický atlas měst České republiky, svazek č. 10 Telč.* Praha : Historický ústav akademie věd ČR, 2001. ISBN 80-7286-024-0.
- Dobrovolný, Viktor. 1945.** *Mučili člověka.* Praha : Nakladatelské družstvo Máje v Praze, 1945.
- Felix Křížek, Josef Neufus. 2011.** *Moderní hotelový management.* Havlíčkův Brod : Grada Publishing, a.s., 2011. 978-80-247-3868-0.
- Gašparík, Josef. 2017.** *Železniční doprava, technologie, řízení, grafiky a dalších 100 zajímavostí.* Praha : Vydala Grada Publishing, a.s., 2017. 978-80-271-0058.
- Geist, Zdeněk. 2018.** *Život za První republiky.* Jihlava : Parola spol. s r. o., 2018. ISBN 978-80-904742-5-3.
- Gúčík, Marian. 2010.** *Cestovní ruch - Úvod do štúdia.* 1. Banská Bystrica : DALI-BB, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-89090-80-8.
- Guth-Jarkovský, Jiří. 2003.** *Turistika, Turistický katechismus.* Praha : nakladatelství Baset, 2003. str. 14. ISBN 80-86223-99-X.
- Hašek, Jaroslav. 2008.** *Osudy dobrého vojáka Švejka.* 2008. ISBN 978-80-242-2179-3.
- Historický ústav Akademie věd ČR Praha, Muzeum Vysočiny Jihlava, Státní okresní archiv v Jihlavě. 2000.** *Historický atlas měst České republiky svazek č. 8 Jihlava.* Praha : Historický ústav akademie věd ČR, 2000. 80-85268-96-3.
- Hoffmann, František. 1962.** *Jihlava minulosti a přítomnosti.* Jihlava : Okresní archiv v Jihlavě, 1962.
- . **1999.** *Listy a obrazy z minulosti Jihlavy.* Jihlava : autor neznámý, 1999. ISBN 80-902743-0-7.
- Jakubíková, Dagmar. 2012.** *Marketing v cestovním ruchu.* Havlíčkův Brod : Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4209-0.
- Ježková, Alena. 2015.** *Tichá srdce, příběhy míst a lidí.* Praha : autor neznámý, 2015. ISBN 978-80-905851-1-9.
- Kysela, Lubomír. 2006.** *Průvodce muzeem městské hromadné dopravy v Praze.* Praha : Dopravní podnik hl. města Prahy, a. s., 2006. ISBN 80-239-3725-1.
- Linderová, Ivica. 2013.** *Cestovní ruch - Základy a právní úprava.* 1. Jihlava : Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2013.
- Liška, Vladimír. 2015.** *Odhalená tajemství Adolfa Hitlera.* Havlíčkův Brod : Albatros Media a. s., 2015. ISBN 978-80-7505-143-1.
http://www.nuv.cz/uploads/STU/rozhledy/1905/2018_19_WP05_CS.pdf.
- Palatková, Monika. 2011.** *Marketingový management destinací.* Praha : Grada publishing, a. s., 2011. ISBN 978-80-247-3749-2.
- Pesté květy, Anna Maria Tilschová, Emil Vachek. 1928.** *Pesté květy.* Praha : Lidová knihtiskárna A. Němec a spo., 1928.
- Pohodlí především! RETRO.* 2019. 5, Praha : autor neznámý, 2019.
- Polo, Marco. 1989.** *Milión.* místo neznámé : Odeon, 1989. 80-207-0924-X.
- Rux, Jaromír. 2014.** *Dějiny turismu.* Jihlava : Vysoká škola polytechnická Jihlava, 2014. ISBN 978-80-87035-92-4.
- Rychlík, Jan. 2012.** *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace.* Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7285-149-2.
- Skryja, Josef. 1990.** *Ekologická vycházka do údolí Klapovky.* [autor knihy] Západo-moravské muzeum. *Naším krajem.* Třebíč : autor neznámý, 1990.

Šimka, Alois. 1964. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava : Okresní archiv v Jihlavě, 1964.

Štorch, Eduard. 1975. *Osada Havranů*. místo neznámé : Albatros, 1975. 13-708-75.

Vaněk, František Bernard. 2018. *Pelhřimov za války*. Pelhřimov : autor neznámý, 2018. ISBN 978-80-87228-17-3.

— . **2016.** *Vlaštovky se vrací*. Pelhřimov : Matice křemešnická o. p. s, 2016. ISBN 978-80-905719-5-2.

4 Internetové zdroje

- Encyklopedie Český Krumlov*. [Online] Český Krumlov Tourism. [Citace: 2. leden 2021.] https://encyklopedie.ckrumlov.cz/cz/region_histor_kondra/.
- Český statistický úřad*. [Online] Český statistický úřad. [Citace: 5. leden 2021.] <https://www.czso.cz/csu/xj/obyvatelstvo-xj>.
- 2013. Dějiny v pohodě**. [Online] 2013.
- Česká obec sokolská. 2017.** Všesokolské slety napříč třemi stoletími. *Historie sletů*. [Online] Česká obec sokolská, 2017. [Citace: 19. únor 2021.] <https://slet.sokol.eu/informace/historie-sletu/>.
- Altermedia. 2021.** www.paroplavba.cz. *Paroplavba*. [Online] Altermedia, 2021. [Citace: 20. únor 2021.] <https://www.paroplavba.cz/historie>.
- ARCHIVČT24. 2016.** SSM. *Česká televize*. [Online] 30. červenec 2016. [Citace: 4. březen 2021.] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/215411058210032/>.
- ASPI. 2021.** Úmluva 35/1924 Sb. *ASPI online*. [Online] 2021. [Citace: 21. únor 2021.] <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3515/1/2/umluva-c-35-1924->.
- Bradáč, Bohumír. 1926.** *Jihlava*. Jihlava : Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské Jihlava, 1926.
- Bukáček, Miloš. 2011.** GIS Vysočiny. www.genome.cz. [Online] 2011. [Citace: 5. leden 2021.] <https://www.gynome.cz/gisvysociny/index.php?ln=cz&id=1&cat=c&typ=menu>.
- Citadella.cz. 2021.** Chráněná krajinná oblast Žďárské vrchy. *Citadella.cz*. [Online] 2021. [Citace: 2. březen 2021.]
- Čedok. 2021.** Historie. *Čedok*. [Online] 2021. [Citace: 23. únor 2021.] <https://www.cedok.cz/cedok/historie/>.
- Čejka, Jiří. 1992.** *Polná 1242-1992*. místo neznámé : Městský úřad v Polné, 1992.
- Čeřínek, KČT. 2008.** Čeřínek. *Klub českých turistů*. [Online] KČT Čeřínek, 23. října 2008. [Citace: 3. březen 2021.] <http://www.kct-cerinek.cz/view.php?cislocclanku=2008100005>.
- Česká zdravotní průmyslová, pojišťovna. 2021.** Nemocenské pokladny v samostatném Československu. *Česká zdravotní průmyslová pojišťovna*. [Online] Česká zdravotní průmyslová pojišťovna, 2021. [Citace: 19. únor 2021.] <https://www.cpzp.cz/clanek/55-0-Nemocenske-pokladny-v-samostatnem-Ceskoslovensku.html>.
- ČOS, Vzdělavatelé. 2021.** Budova bývalé Sokolovny v Havlíčkově Brodě. *Sokolské památky*. [Online] Vzdělavatelé ČOS, 2021. [Citace: 18. únor 2021.] <http://www.sokolskepamatky.eu/objekty/detail/budova-byvale-sokolovny-v-havlickove-brode/>.
- ČSFD. 2021.** Vlasta Burian. *ČSFD.cz*. [Online] 2021. [Citace: 3. březen 2021.] <https://www.csfd.cz/tvurce/1445-vlasta-burian/>.
- ČT24. 1955.** Edu.ceskatelevize.cz. *Česká televize*. [Online] 1955. [Citace: 9. březen 2021.] <https://edu.ceskatelevize.cz/video/4230-rekreace-roh-co-vic-si-prat>.
- eProgres. 2021.** Vech Devět skal. *České hory*. [Online] e Progres s. r. o., 2021. [Citace: 2. březen 2021.] <https://devet-skal.ceskehory.cz/>.
- Hana Jakubcová. 2014.** Jihlava. *iDNES.CZ*. [Online] 23. listopadu 2014. [Citace: 4. březen 2021.] https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/trebic-prisla-od-listopadu-o-prumysl.A141115_2116527_jihlava-zpravy_mv.
- Chadalíková, Lelila. 2018.** Léčivý minerální pramen u Počátek byl objeven v 15. století. Lidé za ním do Sv. Kateřiny jezdí dodnes. *Reflex*. [Online] 14. březen 2018.

- [Citace: 19. únor 2021.] <https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/85739/lecivy-mineralni-pramen-u-pocatek-byl-objeven-v-15-stoleti-lide-za-nim-do-sv-kateriny-jezdi-dodnes.html>.
- IATA. 2021.** The founding of IATA. *IATA*. [Online] 2021. [Citace: 22. únor 2021.] <https://www.iata.org/en/about/history/>.
- Jakub Hlaváč. 2018.** Magazíny. *iDNES.CZ*. [Online] 21. prosinec 2018. [Citace: 1. březen 2021.] https://www.idnes.cz/cestovani/kolem-sveta/historie-cestovani-prvni-republika-jadran-chorvatsko-jugoslavie-tremping.A181218_121447_kolem-sveta_hig.
- Jan Chlumský. 2021.** Světci k nám hovoří... *Catholica*. [Online] 2021. [Citace: 20. únor 2021.] <http://catholica.cz/?id=2918>.
- Jan Kodet, Petr Ivan Božik. 2021.** kostel sv. Jana Křtitele. *Farnost u sv. Jakuba v Jihlavě*. [Online] 2021. [Citace: 8. březen 2021.] <https://www.svjakub.cz/kostel-sv-jana-krtitele/>.
- Jihlavan. 2021.** Historie. *Jihlavan*. [Online] 2021. [Citace: 5. březen 2021.] <https://www.jihlavan.cz/cs/o-spolecnosti>.
- Jiří Lacha. 2013.** ROH. *Dějiny v pohodě*. [Online] Olomoucký kraj, 2013. [Citace: 3. březen 2021.] [http://www.dejinyvpohode.cz/Articles/1034-2-Revolucni+odborove+hnuti+\(ROH\).aspx](http://www.dejinyvpohode.cz/Articles/1034-2-Revolucni+odborove+hnuti+(ROH).aspx).
- Klempera. 1999.** Stanovy SSM. *Tripod.com*. [Online] 1999. [Citace: 5. březen 2021.] <https://klempera.tripod.com/ssm.htm>.
- KOLEKTOR. 2021.** Kolektor historie. *KOLEKTOR*. [Online] 2021. [Citace: 4. březen 2021.] <http://www.teslaji.cz/12-historie.html>.
- Křemešník, Hotel. 2021.** Na Křemešníku, poutní místo. *Hotel Křemešník*. [Online] 2021. [Citace: 24. únor 2021.] <http://www.nakremesniku.cz/poutni-misto/historie-kremesniku>.
- Mička, Zdeněk. 2019.** Vzdělávací listy. *Sokol*. [Online] červenec 2019. [Citace: 8. březen 2021.] <https://www.sokol.eu/assets/download/B602JDqoob.pdf>.
- MORAVSKÉ KOVÁRNY. 2021.** Historie ve zkratce. *Moravské kovárny*. [Online] Moravské kovárny, 2021. [Citace: 5. březen 2021.] <https://mokov.com/historie>.
- MOROTPAL. 2021.** Historie MOTORPAL. *MOTORPAL*. [Online] 2021. [Citace: 5. březen 2021.] <http://www.motorpal.cz/spolecnost/historie-motorpal-s/>.
- Národní památkový ústav. 2021.** Památkový katalog. *Národní památkový ústav*. [Online] 2021. [Citace: 19. únor 2021.]
- Němec, Václav. 2021.** Československé dějiny. *Národní ústav pro vzdělávání*. [Online] 2021. [Citace: 4. březen 2021.]
- Pelhřimov. 2009.** Křemešník. *Pelhřimovsko*. [Online] 2009. [Citace: 8. březen 2021.] <https://www.pelhrimovsko.cz/cz/kam-na-vylet/pesky/pelhrimov-kremesnik.htm>.
- Praha, Odělení cestovního ruchu města. 2021.** Portál hlavního města Prahy. *cestovnuruch.praha.eu*. [Online] 2021. [Citace: 30. leden 2021.] https://cestovnuruch.praha.eu/public/3/e5/f6/1221529_178745_TSA_2.pdf.
- Prchal, Jan. 2011.** Historie Polné. *Polná*. [Online] 30. leden 2011. [Citace: 15. únor 2021.] <https://www.mesto-polna.cz/historie-mesta/d-317948>.
- Rousová, Jitka. 2018.** Vysočina. *Český rozhlas*. [Online] 4. červenec 2018. [Citace: 8. březen 2021.] <https://vysocina.rozhlas.cz/ze-sokolskeho-sletu-v-roce-1948-ma-jitka-rousova-schovane-kuzely-po-sve-mamince-7559624>.
- Ryšavá, Michaela. 2021.** Boj - pandemie COVID 19. *Česká národní banka*. [Online] ČNB, 2021. [Citace: 21. únor 2021.] https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/cnblog/Boj-pandemie-COVID-19-vs.-letecka-doprava-ma-prozatim-jasneho-viteze-celime-historicke-zmene/.

Sokol. 2021. Založení Sokola. *Historie Sokola*. [Online] 2021. [Citace: 18. únor 2021.] <https://www.sokol.eu/historie-sokola-pamatky>.

Tomáš Hampl. 2006. Sir Freddie Laker zemřel. *AIRWAYS.CZ*. [Online] 14. únor 2006. [Citace: 22. únor 2021.] <https://www.airways.cz/zprava/sir-freddie-laker-zemrel/>.